



Fondateur :
Avedis Alexanian
Հիմնադիր՝
Անտոն Ալիքսանյան

ՄՇԱԿՈՒԹԱՑԻՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ • 49-ՐԴ ՏԱՐԻ • ՆՈՐ ՇԱՐՔ ԹԻԻ 451 – ՇԱԲԱԹ, 12 ՅՈՒԼԻՍ 2008

Génocide à vendre

Le 23 juin 2008, lors d'une déclaration à Moscou, le président Serge Sarkissian acceptait publiquement le principe de l'organisation d'une commission d'historiens chargée de discuter de la réalité du génocide, moyennant l'ouverture des frontières entre l'Arménie et la Turquie.

Que cette déclaration ait été faite de Moscou montre avec assez d'évidence qu'après avoir été indépendante de l'Union soviétique, l'Arménie d'aujourd'hui est tout à fait indépendante de sa politique étrangère.

L'idée n'est pas nouvelle : la formation d'une commission d'historiens avait été proposée en 2005 par le premier ministre turc, Recep Tayyip Erdogan, et refusée par le président arménien d'alors, Robert Kotcharian, qui voulait voir les compétences de cette commission étendue à l'ensemble des problèmes arméno-turcs. Mais Kotcharian n'est plus président, Poutine non plus. Entre ces deux anciens présidents et leurs deux successeurs, il y a la même différence qu'entre l'odeur de la poudre et l'odeur de l'argent.

Certes, le ministre des Affaires étrangères, Edouard Nalbandian a tenté d'atténuer l'impact catastrophique de la proposition de son président, en affirmant que l'Arménie continuerait à œuvrer pour la reconnaissance internationale du génocide. Or, depuis la formation de la commission de réconciliation arméno-turque de 2001 à la vie éphémère, n'importe quel imbécile sait que la mise en place d'une commission d'historiens aura pour effet immédiat de geler, pour des décennies, toutes les reconnaissances possibles par des Etats tiers, particulièrement celle des Etats-Unis. Ou bien M. Nalbandian l'ignore, ce qui serait grave ; ou bien il le sait, et ce serait encore plus grave. Dans les deux cas, Victor Hugo avait raison, qui disait : « Les diplomates trahissent tout, sauf leurs émotions. »

Dans toutes ces déclarations, les dirigeants actuels de l'Etat arménien ont cependant oublié un détail : le génocide ne leur appartient pas. La Diaspora, directement issue des rescapés de 1915, n'acceptera jamais que quelques politiciens transitoires, dont l'histoire ne retiendra que les flaques de sang du 1^{er} mars, mettent d'un côté de la balance de leurs marchandages, les ossements des victimes de 1915, et de l'autre les bakchichs douaniers qu'ils toucheront du commerce de canettes de Coca-Cola en transit entre Ankara et Moscou, via Erevan. Après avoir tiré sur des vivants, voilà maintenant que pour quelques dollars de plus, le gouvernement arménien tire sur les morts.

Les événements postélectorales ont, de toute évidence,

marqué le début d'un démariage entre les dirigeants actuels de l'Etat arménien et la Diaspora. D'abord parce que, pour la première fois dans l'histoire de l'indépendance, des Arméniens ont tiré sur des Arméniens, crime réservé jusque-là aux Turcs et aux Azéris. Ensuite, parce que, ce faisant, ils ont fait preuve d'un mépris total pour les sentiments de la Diaspora pour qui ces crimes ne pouvaient apparaître qu'impardonnables. Enfin parce que, par leur pratique quotidienne de la censure, de la répression et de la corruption institutionnalisée, la classe dirigeante a démontré que ses valeurs ne sont plus les nôtres. En mettant aux enchères les victimes du génocide, elle a consommé un peu plus le divorce.

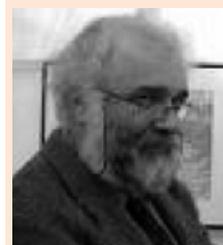
Cette vente en solde du génocide arménien le consommera d'autant plus que, dans les années de silence, ce sont les jeunes de la Diaspora qui se sont battus et sacrifiés pour que le génocide ait enfin sa place sur la scène internationale. Que l'Arménie n'ait jamais élevé la moindre stèle pour les combattants de Lisbonne, ni décoré de la moindre breloque les combattants de l'Opération Van, passe encore, c'est un signe. En changeant de régime, l'Arménie a changé de mémoire. Pourtant ce sont eux, par le don gratuit de leur vie et de leur jeunesse, qui ont fait sonner les mots de « Génocide des Arméniens » dans le concert des nations. Ce sont eux qui, loin de la recherche des honneurs et des médailles, nous ont donné le droit de dire que le Génocide des Arméniens appartient à la mémoire commune de la Diaspora et que nul n'a le droit de le bazarder comme un vulgaire objet de brocante au nom de je ne sais quels intérêts économiques dont tout le monde sait qu'ils ne profitent qu'à quelques assoiffés de richesse qui ne voient dans la Diaspora que des moutons de Panurge doublés de vaches à lait. Le droit de dire si le Génocide des Arméniens a eu lieu n'appartient pas à une commission d'historiens. Il appartient encore moins à un quarteron de politiciens turcs et arméniens aux abois. Il n'appartient pas du tout à une puissance tierce, fut-elle la Russie. Ce droit appartient seulement et uniquement au peuple arménien, où qu'il soit, et à personne d'autre. Et le peuple arménien a tranché.

Nul doute que le régime en place, déconsidéré sur le plan international, miné par une corruption qui assèche les deniers de l'Etat, militairement affaibli par une jeunesse qui émigre en masse faute d'un peu d'espoir, continuera à brader le peu qui lui reste pour complaire à ses alliés, ou plutôt à ses protecteurs. Il ira jusqu'au bout de sa logique. Pour mieux allécher le voisin turc, il ne reste plus au président en exercice qu'à aller planter tout au long de la frontière, au pied même de Khor-Virab, les pancartes où il aura écrit de sa main « Génocide à vendre ».

Quant à nous, la Diaspora, il faudra sans doute plus qu'un 1^{er} mars pour nous faire taire.

René Dzagoyan ◀

Politique 2



Ragip Zarakolu
victime de son engagement pour

la reconnaissance du génocide arménien

2

5

Ուրիշ ի՞նչ կրնայինք սպասել փեթերզպուրկեան հանդիպումէն

Միսաք Մեծարենց 6



Մանկութեան օրերէն

Նուպարեան գրադարանը 80 տարեկան

6

8

Exposition 10

D'une expo à l'autre

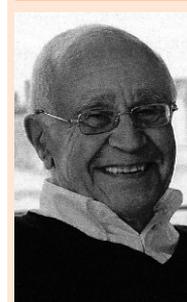
Diremszian

Djoroukhan

Janssem

Manoukian

11



Les Parisiennes de Kiraz

L'homme qui aime les femmes

Musique 12

Hasmik Papian,
sublime Norma



12

Ragip Zarakolu, victime de son engagement pour le génocide arménien

Ragip Zarakolu, journaliste, éditeur et cofondateur de l'Association des droits de l'homme en Turquie, a été condamné ce 17 juin 2008 à cinq mois de prison pour « insulte aux institutions de la République turque » en vertu de l'article 301 du code pénal turc. Son crime, la publication en turc de l'ouvrage du Britannique George Jerjian, *The Truth Will Set us Free* traitant du génocide des Arméniens de 1915.

Né en 1948, Ragip Zarakolu fait partie des plus vigoureux et ardents défenseurs de la démocratie. Son combat, il le mène en Turquie. Nul ne le ménage. Lorsque ce ne sont pas les islamistes, ce sont les militaires qui à la suite d'un coup d'Etat taisent les esprits dissonants. Suite à l'une de ces prises de pouvoir par la force, la junte militaire avait condamné Ragip Zarakolu à cinq mois de prison pour ses relations entretenues avec Amnesty International. C'était déjà il y a plus de trente-cinq ans, c'était en 1972. L'année suivante, ce sera deux ans de prison pour un article traitant de Ho Chin Minh et de la guerre du Vietnam publié dans le journal de Aunt.

Mais Ragip Zarakolu est de ceux qui s'entêtent, de ceux qui croient que la démocratie est affaire d'opiniâtreté, et que réside dans toute société un esprit humaniste que les censeurs les plus acharnés ne pourront pas éternellement dissimuler. Alors que les autorités turques mettent tout en œuvre pour le réduire au silence, lui participe à la création du journal *Demokrat* en 1979 et ouvre sa propre maison d'édition « Belge yayınları » qui permettra aux prisonniers politiques, à partir du énième coup d'Etat du 12 septembre 1980, de publier leurs écrits.

Son ascension, son combat et la répression qu'il subit n'est pas sans rappeler l'histoire de son ami et compagnon de lutte, Hrant Dink, le journaliste armé-

nien de Turquie et éditorialiste à l'hebdomadaire *Agos* et assassiné le 19 janvier 2007 pour son engagement pour la reconnaissance du génocide arménien. Ils partageaient tous deux cette volonté de faire admettre à la Turquie son passé génocidaire. Rendre raison à l'Etat face aux chiens de garde de la raison d'Etat, tel fut l'objectif poursuivi par Hrant Dink désormais repris par Ragip Zarakolu.

Comme beaucoup, Ragip Zarakolu établit une filiation entre l'assassinat de Hrant Dink et le génocide de 1915. Ces propos le 24 avril 2008 ne souffrent à ce sujet d'aucune ambiguïté : « *L'assassinat de Hrant Dink est emblématique de l'assassinat de chaque intellectuel, de chaque écrivain et de tous les citoyens ordinaires tués l'un après l'autre. Cet assassinat semble refléter les cris de tout un peuple exterminé. Dans le monde, il est rare d'assister à une telle continuité. Il est certain que le sens de ces mots de Hrant disant « Je quitterai ce pays de la même manière qui frappa mon peuple » ne saurait être détaché de cette continuité. Hrant a quitté ce pays comme son peuple a marché vers le « Golgotha »* », avait déclaré Ragip Zarakolu.

Quelques semaines plus tard, peu de temps avant cette sentence ô combien inique, Ragip Zarakolu fut honoré le 3 juin 2008 par l'Union internationale des éditeurs du Prix international de la Liberté de publier. Une preuve en plus s'il en fallait de la justesse du combat entrepris par l'éditeur turc. Mais, voilà, cette sentence tomba. Le 17 juin 2008, Ragip Zarakolu fut condamné par un tribunal d'Istanbul à cinq mois de prison pour la publication en turc, en 2005 de l'ouvrage de George Jerjian, *The Truth Will Set Us Free*, traitant du génocide arménien. Bien sûr, il fit appel de la décision. Bien sûr, quelques dénonciations de principe émanèrent de l'Organisation pour la sécurité et la coopération en Europe (OSCE)¹. Mais où fut l'engagement public et politique pour sauver ce défenseur de la démocratie ? Où était donc le grand mouvement légitime et ô combien nécessaire pour obtenir le retrait des poursuites à l'encontre du prix Nobel de littérature Orhan Pamuk intervenu à la suite d'une interview dans un journal suisse où il évoquait le massacre des Arméniens ? Où était le mouvement de grande ampleur de tristesse, de contestation et de revendication qui suivit la découverte de l'exécution de Hrant Dink ? Et, enfin, où étaient les fameux tribuns des droits de l'homme lorsqu'il fut question de protéger les droits d'un homme ?

Malheureusement, c'est à la découverte des cadavres que les voix s'élèvent. Pendant ce temps-là, l'œuvre de censure menée par le gouvernement turc à

l'encontre de tout défenseur de la démocratie se perpétue. Et cet article 301 dont tout le monde connaît la complète incompatibilité avec les principes les plus élémentaires de la démocratie, continue de s'abattre indéfectiblement contre toute dissonance de la vérité d'Etat. Face à cet acharnement judiciaire où l'arbitraire gouvernemental et le respect de la propagande d'Etat sont les seules règles à respecter, la vérité et le courage ne suffisent pas. Face à cette fronde menée par les pouvoirs publics turcs, face au climat de menaces permanentes entretenu par les groupuscules fascistes de l'Etat profond turc – tel que l'avait dénoncé en son temps Hrant Dink – politiques, intellectuels et écrivains doivent se mobiliser. Face à la meute négationniste et nationaliste, les défenseurs de la démocratie ne peuvent plus être esseulés, voire isolés. Détourner le regard, répondre à ces condamnations par cet assourdissant silence revient à cette forme de consentement tant injustifiable que déshonorante. Face à cette Turquie qui bafoue la liberté d'expression et maintient par la force le déni de 1915, les autorités européennes en discussion permanente avec Ankara doivent demander l'abrogation de l'article 301 et le terme de cette politique hyperactive de la Turquie visant à nier ouvertement et outrageusement le génocide arménien de 1915.

Jules Boyadjian ◀

Etudiant à l'Institut d'Etudes Politiques de Bordeaux.

[1] Miklos Haratszi, représentant de l'Organisation pour la sécurité et la coopération en Europe (OSCE) déplora que « les gens sont toujours emprisonnés pour avoir publié des idées pacifiques ». Selon lui, « la liberté de débat en Turquie ne grandira qu'à condition que le gouvernement cesse de chercher à le contrôler en permanence. L'Article 301 devrait tout bonnement être supprimé ».

Cet été, Armavia opérera chaque samedi un vol direct de Marseille à Erevan

SABERATOURS
Le spécialiste du voyage en Arménie

SABERATOURS
11, rue des Pyramides 75001 Paris
Tél : 01 42 61 51 13 – Fax : 01 42 61 94 53
armenie@saberatours.fr

SEVAN VOYAGES
48, cours de la Liberté 69003 Lyon
Tél : 04 78 60 13 66 – Fax : 04 78 60 92 26
sevan@selectour.com

WASTEELS
67, La Canebière 13001 Marseille
Tél : 04 95 09 30 60 – Fax : 04 95 09 30 61
marseille@wasteels.fr

* (sous conditions particulières, offre valable du 1^{er} novembre 2007 au 23 mars 2008, sous réserve de disponibilités)

Envie de faire de l'animation ?

De participer à la rénovation d'une école ?

D'être acteur d'un projet de prévention à l'hygiène ?

Ou bien de réaliser un reportage photos et vidéo ?

La campagne d'été de la DA-connexion est lancée !

Du 9 au 31 août 2008, venez rejoindre nos équipes dans les villages d'Arménie et du Karabagh.

Informations : Eva 06 64 62 34 37

contact@da-connexion.org/www.da-connexion.org

Victoire de la liberté d'expression

La Cour européenne des droits de l'Homme a condamné l'Arménie pour avoir refusé à huit reprises d'attribuer une licence de diffusion à la chaîne de télévision A1 + de Meltex, chaîne privée la plus respectée du pays. Dans son arrêt, la CEDH estime que la réglementation arménienne, qui permet à la Commission nationale de la Radio et de la Télévision (CNRT) de refuser d'attribuer une licence à une chaîne sans motiver sa décision, « n'offre pas une protection adéquate contre l'arbitraire d'une autorité publique », ce qui est contraire au droit fondamental à la liberté d'expression.



Le directeur de la chaîne Mesrop Movsessian célèbre l'évènement

● Le président S, Sarkissian avait réuni jeudi 18 juin son état-major à Djermouk afin d'examiner les plans de transformation de la station thermale pour en faire une cité moderne, dyna-



mique et touristique avec hôtels, loisirs, balnéothérapie, centre de soins, etc. La qualité exceptionnelle des eaux de source de Djermouk ne s'est jamais démentie et lui ont conféré une renommée internationale. Le ministre arménien de la Santé entend la préserver et participe activement aux projets.

● Au cours d'une rencontre avec des officiers supérieurs, le ministre arménien de la Défense a rappelé que la protection des frontières était la mission principale des forces armées. Il a annoncé que le président avait fixé les priorités pour l'année 2008 parmi lesquelles la mise en place de réformes importantes dans le domaine de la défense et du niveau professionnel de l'armée.

● La mise en œuvre d'un concept de développement du tourisme en Arménie pour 2008 a été approuvé par le gouvernement. Il exige des efforts combinés avec le secteur privé. Le concept contient des idées générales de développement de l'industrie touristique et la première étape de la mise en œuvre est prévue pour la période 2008-

2012. Elle comprend un gros effort dans la création des infrastructures et des transports, la construction de routes, la formation de personnel, et une politique de l'environnement,

● Parution prochaine du second volume de l'Atlas arménien dont le projet avait été financé par le gouvernement à hauteur de 67 millions de drams. Il comporte 241 pages avec des chapitres sur l'histoire arménienne, la culture et la Diaspora. Le premier volume paru en 2006 traitait de la population arménienne, l'économie, le climat, la flore et la faune.



Sera-t-elle la prochaine ambassadrice des USA en Arménie ?

Cette diplomate américaine, Marie Yovanovitch, actuel ambassadeur en République Kirghize, susceptible d'être nommée ambassadeur en Arménie a été soumise à une série de questions par le sénateur démocrate Robert Menendez (qui avait déjà bloqué l'administration Bush



sur la précédente candidature de Richard Hoagland pour la même question) lors de son audience de validation pour son nouveau poste. Mais elle n'a pas qualifié de génocide les massacres de masse des Arméniens. Irritation du sénateur qui a déclaré : « C'est une honte que des serviteurs de l'Etat, diplomates de carrière et sollicités par la Commission, aient des difficultés à reconnaître des faits historiques ». Le directeur exécutif du Comité National Arménien d'Amérique (ANCA), Aram Hamarian, a critiqué les réponses de Yovanovitch lors de l'audience. « Nous sommes gênés par le refus de l'ambassadeur Yovanovitch de donner une explication rationnelle sur la complicité de l'administration avec le refus de la Turquie », a-t-il déclaré.

Rencontre Medvedev-Sarkissian

● Suite à la rencontre Medvedev-Sarkissian du lundi 23 juin à Moscou, la Russie et l'Arménie continueront de participer au processus de contrôle international des armements sans aucune menace à la sécurité des autres Etats, « Je suis persuadé que le complexe combustible-énergie, la science, le nucléaire, le domaine des hautes techno-



Quand le sourire est d'autosatisfaction

logies et la mise au point d'un savoir-faire d'avant-garde sont les axes les plus prometteurs de notre coopération », a estimé le président arménien qui a rencontré un peu plus tard les représentants de la communauté arménienne à Moscou. S'exprimant sur les relations turco-arméniennes, il a déclaré. « Notre position en la matière est claire : il ne devrait y avoir aucune frontière fermée entre des pays voisins au XXI^e siècle. La coopération régionale peut être le meilleur moyen pour établir la stabilité. La partie turque suggère de former une commission qui étudierait les faits historiques. Nous ne sommes pas contre l'établissement de cette commission, mais seulement quand la frontière entre nos pays sera ouverte. Autrement, cela peut devenir un moyen de prolonger la solution de la question pendant de nombreuses années. Dans l'avenir, j'ai l'intention d'entreprendre de nouveaux pas pour normaliser les relations arméno-turques. Très probablement, j'inviterai le Président turc Abdullah Gul à Erevan afin de voir le match entre les équipes nationales de football d'Arménie et de Turquie ».

● Le président de la chambre haute du parlement russe a qualifié l'Arménie d'« allié et de partenaire sûr » de la Russie, rappelant que le chiffre d'affaires des échanges commerciaux entre les deux pays a augmenté de 67 % en 2007 pour dépasser 1 milliard de dollars en 2008 ce qui, aux yeux de S, Sarkissian, est nettement insuffisant,



Ami ami avec les Etats-Unis

● Le Premier ministre arménien Tigran Sarkissian a reçu le sous-secrétaire d'Etat des USA chargé des questions de la démocratie, des droits de l'homme et du travail David Kramer lequel a dit qu'il est arrivé à Erevan pour confirmer que son pays est un partenaire sûr de l'Arménie et que les relations arméno-américaines pourront se renforcer remarquablement si l'Arménie respecte la voie démocratique.

● En visite de travail à Erevan, la conseillère fédérale suisse Micheline

Calmy-Rey a annoncé vouloir renforcer les liens entre son pays et l'Arménie, Ainsi, Berne va ouvrir prochainement une représentation à Erevan. Jusque là, la présence suisse reposait sur un programme d'action d'aide humanitaire et social.

● La lente désintégration de l'ex-URSS se poursuit à en croire ce sondage de l'Institut Gallup qui indique que 23 % des citoyens d'Arménie désirent quitter le pays. En Géorgie, ils sont 26 %, en Azerbaïdjan 28 %, en Moldavie 31 % et dans la Fédération de Russie 17 %.

● La BERD a acquis, pour une valeur de 4 millions de dollars, 28,3 % du capital de la NatFood CJSC, un producteur de viande arménien dont les produits son connus sous la marque Biella. La société va pouvoir ainsi moderniser son matériel de production. La BERD a déjà investi plus que 170 millions d'euros dans l'économie arménienne.

Alerte à la désertification

Selon l'ONU 82 % des terres d'Arménie



risquent la désertification sous l'effet des activités d'extraction, notamment du molybdène, de la réduction massive de la forêt (8000 ha. de bois sont détruits cha-

que année, menaçant la faune et la flore), de l'urbanisation, de la pollution des rivières, de la chasse illégale qui ont causé une dégradation de l'environnement, des changements climatiques et une rupture dans les mécanismes écologiques.

● En raison d'importants travaux dans la capitale, les habitants sont privés pour quelque temps, de la joie de se rafraîchir auprès des fameuses fontaines arméniennes.

● Jeudi 3 juillet, une cérémonie de signatures s'est déroulé au Conservatoire d'Erevan entre des représentants des gouvernements arménien et japonais. L'accord prévoit que le Japon accorde une subvention de 42,8 millions de yens pour l'achat de 18 pianos. Le représentant japonais a déclaré que cette décision reflète le respect de son pays à l'égard de la culture musicale arménienne. Les derniers achats d'instruments neufs remontent à près de vingt ans. Ces nouveaux pianos vont permettre d'élever le niveau de l'enseignement et pourront être utilisés lors de concerts.

● Dans le cadre de l'introduction d'une troisième langue vivante obligatoire dans les écoles secondaires à titre expérimental dès la rentrée 2008/2009, l'Ambassade de France et l'Association Arménienne des Enseignants de Français (AAEF) ont organisé le 23 juin 2008 dans la matinée, Salle Henry Cuny de l'Université Franco-Arménienne, (10, rue David Anghaght), une journée d'information sur la France et le français auprès des directeurs d'écoles où le français n'est pas encore enseigné, en présence de S.E. Serge Smessow, ambassadeur de France. Le but de la manifestation était d'encourager les directeurs d'écoles à choisir le français en tant que troisième langue étrangère.

● Cela figurait au programme du candidat à l'élection présidentielle sous l'appellation de ministère de la



Diaspora. Le 27 juin, le président Serge Sarkissian a signé un décret relatif à la nomination de Hranouch Hakobian, présidente du Comité d'État pour les relations avec la diaspora du ministère des Affaires étrangères de la République d'Arménie.

Après Hasmik Boghossian au ministère de la Culture, Hranouch Hakobian devient la seconde femme du cabinet du Premier ministre Tigran Sarkissian. **Reste à savoir ce que le gouvernement compte faire de concret avec ce ministère dont la création n'a que trop tardé.**

L'UE va soutenir l'enseignement professionnel

L'Union européenne va soutenir sous son contrôle, à hauteur de 15 millions d'euros, la réforme du système d'éducation secondaire spécialisée en Arménie qui devra être exécutée d'ici 2010. Ces fonds iront vers les établissements d'éducation professionnelle et seront équipés de matériel de base.

Douze collèges d'enseignement général et spécialisés (un dans chaque région de l'Arménie et un à Erevan) ont été choisis en priorité.

Le gouvernement investira 810 millions de drams pour les travaux. La formation des enseignants et des directeurs d'écoles est inclus dans le programme. Il existe actuellement 30 collèges privés d'enseignement général et 80 collèges publics

Le vin rouge Areni

Pays de montagnes, l'Arménie a donné ses lettres de noblesse à l'abricot et à bien d'autres fruits. Il ne faut donc pas s'étonner de découvrir des vins d'Arménie comme le vin rouge Areni du nom du cépage qui le compose. Il est mis en bouteille dans la région de Vayots Dzor (centre-sud de l'Arménie).

Vin sec avec une belle robe pourpre, l'Areni a un goût tannique agréable qui s'allie très bien avec les viandes et les fromages de caractère. La bouteille est élégante, à l'image des bouteilles minces et allongées d'Italie. En ouvrir une lors d'un dîner avec des convives marquera une originalité qui ne passera pas inaperçue.

Interview de l'Ambassadeur de France en Arménie à l'agence Armenpress



S.E. Serge Smessow, ambassadeur de France en Arménie a accordé une interview à l'agence Armenpress où il déclare notamment qu'au cours de sa présidence de l'Union Européenne, la France poursuivra la mise en œuvre de la politique de voisinage à l'égard des pays du Sud-Caucase et bien entendu de l'Arménie, rappelant que la France a été un des initiateurs de l'extension de cette politique. Au cours du second semestre 2008 se mettront en place un certain nombre d'actions concrètes telles les jumelages qui permettront à l'Arménie de bénéficier de l'aide et de l'expérience des pays de l'Union Européenne pour moderniser son administration et progresser sur la voie des réformes. La France est prête à accorder son aide en ce qui concerne la démocratisation et la modernisation des médias. Concernant les relations bilatérales, l'ambassadeur a estimé que celles-ci sont réaffirmées régulièrement au niveau politique, la coopération économique reposant sur des bases solides qui tendent à se renforcer. L'intérêt manifesté pour l'Arménie par des entreprises françaises qui n'étaient pas jusqu'ici implantées dans ce pays en est la preuve. L'ambassadeur a souligné aussi la dimension spécifique des relations

franco-arméniennes, celle des multiples contacts que se sont noués au fil des ans au niveau des régions, des villes et des associations, créant un tissu de relations et un réseau de partenariats dont la vitalité de se dément pas. Sur la question de l'adhésion de la Turquie à l'Union Européenne, l'ambassadeur rappelle que la position de la France est claire, la Turquie est un partenaire majeur de la France avec lequel celle-ci entend préserver et bâtir des relations solides et de confiance. « Nous n'estimons pas pour autant que la Turquie ait vocation à devenir membre de l'Union Européenne. Nous encourageons la Turquie à normaliser ses relations avec ses voisins et nous estimons à cet égard que cette normalisation implique un travail de mémoire à l'égard du génocide des Arméniens au début du siècle dernier, à l'époque de l'Empire ottoman »

Pour le Karabagh, l'ambassadeur n'attend pas d'événements majeurs d'ici la fin 2008. Les négociations devraient se poursuivre dans le cadre du Groupe de Minsk (dont un des coprésidents est français) et sur la base des propositions présentées par le Groupe lors de la Conférence ministérielle de l'OSCE de Madrid. L'Union Européenne ne peut que rappeler son attachement au format de négociations et aux principes qui pourraient servir de base à un compromis, principes qui figurent dans le document de Madrid précité.

JUSTICE



Le 18 juin 2008, la deuxième chambre du tribunal correctionnel de Sisli à Istanbul a relaxé les rédacteurs d'Agos, Sarkis Seropian et Aris Nalci. Les deux hommes étaient passibles de trois ans de prison pour un éditorial intitulé « L'ardoise intelligente » publié le 9 novembre 2007. L'article critiquait la condamnation de Arat Dink, le fils de Hrant Dink, et de trois autres membres de la rédaction d'Agos pour avoir reproduit les propos tenus par Hrant Dink lors d'une interview accordée à l'agence de presse britannique Reuters où il évoquait le génocide arménien.

AZERBAIDJAN

Comme une odeur de poudre

A quoi joue Ilham Aliev ? La question n'est pas saugrenue, En effet, après avoir doublé son budget militaire et doté son armée d'équipements modernes, le président azéri, par un décret du 25 juin, va augmenter substantiellement les salaires des employés militaires (+ 50 %) et civils (+ 25 %) du ministère de la Défense. Quand on sait que l'élection présidentielle aura lieu le 25 octobre prochain, que parmi la vingtaine de suspects récemment arrêtés à Bakou, treize sont accusés « d'activités d'espionnage pour le compte de l'Arménie », que le président Aliev continue d'agiter le spectre de la guerre et qu'en même temps le vice-ministre azéri de la sécurité nationale, le général Ali Chafiyev, annonce que le Karabagh et les territoires environnants contrôlés par les Arméniens sont des lieux de transit majeurs du trafic international de drogue et que de ce fait, il constitue une menace pour la sécurité de l'Azerbaïdjan et de l'Europe entière, (accusations auxquelles personne n'accorde crédit, tout au contraire), alors oui, il y a comme une odeur de poudre.

Association MACHTOTZ Pour la Défense de la Langue Arménienne RENTREE DE L'ANNEE SCOLAIRE 2008-2009

1) Cours intensif d'arménien 1^{er} niveau pour non-arménophones

20 septembre 2008 – 17 janvier 2009 :

stage de 50 heures

le samedi matin de 9h à 12h à Paris

(absentéisme exclu)

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans

Les élèves seront capables de parler lire et écrire l'arménien.

L'enseignement est assuré

par **Mme Hilda Kalfayan-Panossian** avec sa **METHODE AUDIOVISUELLE**

2) Les cours de 2^e, de 3^e et de 4^e niveaux

continuent le samedi entre 12h et 15 h à Paris

20 septembre 2008 – Fin juin 2009

Les nouveaux élèves sont acceptés après

un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre

MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON – ARMENOPHONES

Une méthode audiovisuelle utilisable chez soi
3 volumes en couleurs

+ 1 coffret de 4 cassettes audio :

99 € (frais d'expédition inclus)

Pour tous ces cours et le manuel
RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :
DES MAINTENANT JUSQU'AU 15 JUILLET :
01 47 50 97 51

ՈՒՐԻՇ Ի՞ՆՉ ԿՐՆԱՅԻՆՔ ՍՊԱՍԵԼ ՓԵԹԵՐԶՊՈՒՐԿԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԷՆ

Կասկած չէր յարուցեր, որ Ռուսաստանի Հիւսիսային մայրաքաղաք Սենթ Փեթերբուրգի մէջ Հայաստանի եւ Ատրպէյճանի նախագահներու միջեւ տեղի ունեցած հանդիպումը նախորդներէն տարբեր էր պիտի չունենար՝ արցախեան հակամարտութեան խաղաղ կարգաւորման կապակցութեամբ: Արդէն, նախքան այս հանդիպումը, Երեւանի մէջ Հայաստանի արտաքին գործոց նախարար Էդուարդ Նալպանտեանը կարծիք յայտնած էր, որ եթէ երկու նախագահները որոշեն շարունակել բանակցութիւնները, ապա այդ հանդիպումը կարելի պիտի ըլլայ համարել դրական: Արտաքին գործոց նախարարին կանխատեսումը իրականութիւն դարձաւ: Սերժ Սարգսեանն ու Իլհամ Ալիյեւը որոշեցին շարունակել բանակցութիւնները: Այս բանակցութիւնը, ինչպէս նաեւ անոր նախորդած Մամետարով-Նալպանտեան հանդիպումը ճանաչողական բնոյթ կը կրէր: Հակառակ անոր, որ երկու նախագահները իրար ճանչնալու, իրարու դիրքորոշումներուն ծանօթանալու խնդիր ալ չունէին: Հայաստանի նախագահը նորեկ մը չէ արցախեան հակամարտութեան խաղաղ կարգաւորման գործընթացին մէջ, եւ մինչեւ այդ հանդիպումը, տարբեր առիթներով ալ յայտարարած էր, որ ինք պիտի շարունակէ իր նախորդին՝ Քոչարեանին քաղաքական ուղեգիծը:

Ատրպէյճանի կողմէ վերջին շրջանին Հայկական սահմանագծին վրայ կատարած ոտնձգութիւնը եթէ յաջողութիւն արձանագրած ըլլար, ապա կարելի պիտի ըլլար յստակօրէն կանխատեսել, որ վերեւ նշուած հանդիպումը բացասական արդիւնք պիտի ունենար:

Այսօրուան դրութեամբ կայ այլ մտավախութիւն մը եւս: Փեթերբուրգեան հանդիպումին նախորդած Նախիջևանի մէջ Հայաստանցի չորս քաղաքացիներու գերեզմարման հարցը: Ատրպէյճան յիշեալ Հայաստանցի քաղաքացիները կը համարէ լրտեսներ, որոնք պէտք է դատուին ըստ Ատրպէյճանի օրէնքներով: Սա՛ այն պարագային, երբ Հայկական կողմէ գերեզմարում թողր գերի ինկած ատրպէյճանցի զինուորները, առանց նախապայմաններու, վերադարձուած են: Հետեւաբար, երկու նախագահներուն հանդիպման նախորդած այս միջադէպը, թերեւս կարելի է նկատել Ատրպէյճանի կողմէ Հայաստանի նկատմամբ ճնշումի փորձ՝ Երեւանէն զիջումներ ակնկալելով:

Ուշադրութեան արժանի է Երեւանի յստակ ու խիզախ պատասխանը այս հարցին կապակցութեամբ, որ լոյս ընծայեց Հայաստանի պաշտպանութեան նախարարութիւնը. այսուհետեւ ազերի կողմը կը ստանայ իր վարքագիծին համարժէք պատասխան: Նոյնիսկ աւելցնելով, որ Ատրպէյճանի մէջ ստորագրուած իւրաքանչիւր փաստաթուղթ աւելի շուտ կը տեղեկացուի Երեւանի մէջ, քան՝ Պաքուի:

Յամենայն դէպս, Պաքուի ղեկավարներու կողմէ յառաջ մղուած ինքնախար փորձը ազերիներուն չտուաւ ցանկալի արդիւնք: Ուստի հանրութեան առջեւ Ատրպէյճանի կրաւորական դիրքը անյայտեցնելու միտումով, Իլհամ Ալիյեւ ստիպուած էր բանակցային գործընթացը բնորոշել դրական, յատկապէս անոր յաջողութեան մէջ շեշտելով Մինսքի խումբի ունեցած դրական դերը:

Ուրեմն, ինչպէս կը յայտնուի, փեթերբուրգեան հանդիպումը նորութիւն մը չկրցաւ յառաջացնել արցախեան հակամարտութեան կարգաւորման գործընթացին մէջ: Այս հանդիպումը աւելի ծառայեց «հզօր»ներուն՝ իրարու միջեւ իրենց որոշակի հարցերը պարզաբանելու համար: Իսկ Սենթ Փեթերբուրգի մէջ տեղի ունեցած ԱՊՀ երկիրներու ղեկավարներու հանդիպումէն ամենաշատ օգտուողը հանդիսացաւ Ռուսաստանը, նախ՝ անգամ մը եւս հիմնաւորելով իր դերակատարութեան կարեւորութիւնը ԱՊՀ երկիրներու մէջ ընթացող հակամարտութիւններու կարգաւորման կապակցութեամբ, միւս կողմէ ալ, եւրոպական տնտեսական զարգացման ասպարէզին մէջ: Հետեւաբար, երբեք ալ պատահական չէր սոյն զազաթաժողովէն Ռուսաստանին աւելի տիրական դուրս գալը: Յատկապէս երբ նկատի ունենանք, որ այսօր աշխարհի համար առաջնահերթ է լուծելու ուժանիւթային խնդիրը: Իսկ այդ ոլորտին մէջ, Ռուսաստանը համաշխարհային առումով առաջատար դիրքեր կը գրաւէ մասնաւորապէս կազի եւ նաֆթի պաշարներու առումով:

Օ. Վ.

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒԱԾ

Հայաստանի նախագահ Սերժ Սարգսեան, կրեւոր նկատելով երկրէն ներս հասարակական-քաղաքական երկխոսութեան անհրաժեշտութիւնը, հրամանագիր մը ստորագրեց Հանրային խորհուրդ մը ստեղծելու մասին, անոր տալով խորհրդակցական մարմնի կարգավիճակ:

Հանրային խորհուրդի կազմաւորման աշխատանքները համակարգելու նպատակով ստեղծուած է յանձնախումբ մը, որուն պարտականութիւն տրուած է եռամսեայ ժամկետով ձեւաւորել աշխատանքային խումբեր, ընդդիմութեան եւ իշխանութեան մաս կազմող քաղաքական ուժերու եւ քաղաքացիական հասարակութեան ներկայացուցիչներու մասնակցութեամբ, ապահովելով բոլոր շահագրգիռ կողմերու մասնակցութիւնը Հանրային խորհուրդը կազմաւորելու գործընթացին:

Բացի ատկէ, յանձնարարուած է, որ յանձնախումբը հաշուի առնելով առկայ մտեցումները, նախագահին առաջարկներ ներկայացնէ Հանրային խորհուրդի կազմի ու կանոնադրութեան մասին:

ՄԵՐ ՀԱՐՑԵՐԷՆ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Ֆրանսայի Թեմական խորհուրդին վերջերս կազմակերպած անդրանիկ մամուլի ասուլիսին անդրադարձած ատեն գոհունակութեամբ արձանագրուած էինք, որ ծրագրուած է կազմել Կրթական խորհուրդ մը, եւ երբ մտադիր էինք կարգ մը խորհրդածութիւններ ընել այդ մասին, ստացուած տեղեկատուութիւն մը եկաւ ա՛յլ աւելի հաստատել, թէ որքան անհրաժեշտ է, ու անյապաղ պէտք է ծնունդ առնէ Կրթական խորհուրդը:

Ուրեմն, ծրագրի պատասխանատուի մը ստորագրութեամբ սփռուած տեղեկատուութիւնը մեզի կ'իմացնէր, թէ բնիկ Հայաստանցի 5-էն 9 տարեկան մանուկներու համար ծրագրուած եւ «Սուտլիկ որսկան» անուանուած արեւելահայերէնի աշխատանոցը Թեմական խորհուրդին համապատասխան ստացած էր, եւ զայիւր Հոկտեմբերին պիտի սկսէր գործել Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարի սրահին մէջ:

Արդ, Թեմական խորհուրդի մօտ կատարուած ստուգումէն յայտնի դարձաւ, որ խորհուրդը որեւէ կապ չունի ծրագրին հետ. միայն Հոգաբարձութիւնն է, որ սրահը բարեացակամօրէն ու սիրալոյս տրամադրած է ծրագրի պատասխանատու խմբակին:

Անմիջապէս աւելցնենք, թէ այս պարզ ճշգրտումը չէ՛ հարցին հակառակ բնոյթը. կարելի է շփոթել Թեմական խորհուրդը եւ Հոգաբարձութիւնը: Անմիջապէս եւ կարեւորութեամբ ալ շեշտենք, թէ բացարձակ կերպով ընդդիմութիւն չունինք արեւելահայերէնի դասաւանդումին. նոյն արժէքը կու տանք թէ՛ արեւելահայերէնին եւ թէ՛ արեւմտահայերէնին: Պայմանաւ, որ դասաւանդուած լեզուն ըլլայ ՀԱՅԵՐԷՆ:

Բայց եւ այնպէս, ծրագիրը կարգ մը խորհրդածութիւններու առիթ կու տայ:

Նախ, աշխատանոցը միայն Հայաստան ծնած, կամ Փարիզ հաստատուած Հայաստանցի ծնողք ծնած մանուկներու վերապահել, արդեօք խորհրդականութիւն եղած ըլլա՞ր: Անոնք, որոնք կը փափաքին, որ իրենց զաւակները արեւելահայերէն սորվին, ի վերջոյ նախընտրութեան հարց չէ՞, ինչո՞ւ զրկուին ներկայացած առիթէն:

Ապա, երբ Փարիզի շրջանը չորս ամենօրեայ եւ քանի մը միօրեայ վարժարաններ կը հաշուէ, որոնց դասաւանդութեան լեզուն բնականաբար արեւմտահայերէնն է, եւ երբ, սկսած Հայաստանի նորաստեղծ Սփիւռքի հարցերու նախարարութեան մինչեւ սփիւռքի չորս անկիւնները ահազանգ կը հնչեցուի արեւմտահայերէնին սպառնացող վտանգին դէմ, եւ երբ արեւմտեան կողմն աշխարհի կայք հաստատուած Հայութեան լեզուն արեւմտահայերէնն է, ինչպէ՞ս արդարացնել ծրագիր մը, եւ չխորհիլ, թէ վերի արտին ցորենը ըլլալու տպաւորութիւնը չի թողուր ան: Բայց ընդունինք, որ այս կէտը մարդու իրաւունքի եւ անհատական նախընտրանքի սահմաններուն մէջ կը մտնայ: Ընդունինք նաեւ, թէ արեւմտահայերէնի պաշտպանութիւնը արեւմտահայո՛ւն ճիշտին պարտքն է,

(Շար.ը տեսնել էջ 7)



ՄԻՍԱԶ ՄԵԾԱՐԵՆՑ ՄԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ՕՐԵՐԷՆ

Բնիկ Ակնայ Ապուչեխ գիւղէն, յետագային պոլսաբնակ գրագէտ եւ բանասէր Թորոս Ազատեան (1898-1955), Միսաք Մեծարենցի կենսագրութիւնը 1922-ին հրատարակելէ վերջ տարիներ փորձած է յաւելեալ տեղեկութիւններ քաղել ու հրատարակել: Ուղեւորութեան մը ընթացքին առիթը ունենալով Սոֆիայի մէջ ծանօթանալու բանաստեղծին տարեկից ազգականներէն Զարմայր Մեծատուրեանի, անկէ խնդրած է, որ զրի առնէ այն բոլոր մանրամասնութիւնները, որոնք կը վերաբերին վաղամերիկ քնարերգակին մանկութեան ու դպրոցական տարիներուն:

Ստորեւ հատուածներ Զ. Մեծատուրեանի յիշողութիւններէն՝ ի յայտ բերուած Երեւանի Գրականութեան եւ Արուեստի Թանգարանին մէջ ի պահ մնացած Թ. Ազատեանի դիւանէն, եւ ի յուշ Մեծարենցի մահուան 100 ամեակին (4 Յուլիս 1908):

Միսաք առողջ եւ առոյգ տղայ մ'էր, ուշիմ եւ դիտելու սուր կարողութեամբ օժտուած, զգայուն խառնուածքով, հանդարտաբարոյ եւ ինքնամփոփ:

Միսաք, Բինկեանի ազատ ու անկաշկանդ կեանքին, որ իր շուրջը կ'ընտար ու կը յորդէր մանաւանդ այն տարիներուն, անտարբեր ու անհաղորդ չէ մնացած եւ անոր խառնուած է: Տարւոյն իւրաքանչիւր եղանակին յատուկ գիւղի տղոց զբօսանքներուն, պտոյտներուն, խաղերուն ու զուարճութիւններուն մասնակցած է ան: Բացառութեամբ այն խաղերուն, որոնք յանդուգն, վտանգաւոր եւ անգուլթ եղած են: Օրինակի համար, բարձր ծառերը շուրջը կ'առարկէր բոյն դրած թռչուններուն հակիթները ու ձագերը գողնալ. պիծակներու բոյները երկար փայտերով խառնշտկել, գետին ձգել ու տրորել, ձգմել. Եփրատի վրայ նաւարկող լաստերը քարի բռնել գետեզրեայ բարձունքներէն:

Միսաքի սիրական խաղերն ու զբաղումները կը կազմէին.

Ակերու եւ աղբիւրներու ջուրերու վրայ թռչկոտող ու անոնց եզերքը խիճերու վրայ հանգչող սիրուն ու գոյնզգոյն թիթեռները հետապնդել ու բռնել: Մակ աղբիւրի, փշատեղիի դաշտերուն մէջ կը վազվզէր, ձնծաղիկ, բամբուռ ու վայրի գանազան ծաղիկներ կը ժողվէր ու փունջեր կը կապեր: Մաղիկները շատ կը սիրէր:

Իրիկունները, փոխն ի փոխ, լեռան կողմը կամ վարի կալերը ընկերներու հետ, մեծ մասամբ իր զարմիկները, որոնց կու գային միանալ ուրիշ թաղերէ տղաներ, կը սպասէր հօտաղին դաշտերէն վերադարձին՝ իր կարգին օգնելու համար հսկումին, որպէսզի իրենց ոչխարներէն ու այծերէն մին կամ միւսը չմոլորի գիւղին ուրիշ ճամբաներուն վրայ: Երբեմն հովիտներու ձեռքէն ընդունած է նորածին (դաշտին մէջ) ուլիկ մը կամ գառնուկ մը, զոր իր թեւերուն մէջ առած ուրախութեամբ ու անապարանքով տուն տարած է՝ մինչ մայրիկը (ոչխար կամ այծ) կրնակալոյս իր քայլերուն կը հետեւէր:

Իրիկունները դպրոցէն տուն վերադարձին կամ Կիրակի օրերը վերի կալերը կը տանէր իր հօրեղբորորդուն՝ Գրիգորի հետ իրենց ուլիկներն ու գառնուկները, արածելու համար: Հոն կ'ըլլային թաղին տղաքն ալ գառնուկներով ու ուլիկով: Մինչ երկու հոգի կը հսկէին արածումին, միւսները կալերուն մէջ վէճի, պիլիայի, բերդի, չելիկի, թուրայի խաղերէն մէկը կամ միւսը կը խաղային:

Միսաք իր հօրեղբոր հետ կ'այցելէր (հայրը Կարապետ՝ միշտ պանդուխտ էր) իրենց արտերը հնձողներուն. առհասարակ Գարաչէօղի անհող հայր՝ ճերմակ կտաւէ շալուարներով, ամբակազմ ու առոյգ մարդիկ, որ ամէն տարի գարունէն աշուն կու գային Բինկեան դաշտային աշխատանքներու համար ու աշնան կը վերադառնային

իրենց համետ վաստակով: Միսաք կը սիրէր կալերուն քովերը խուրճի դէզերուն տակ հանդարտօրէն երկնալ իրիկուան պահերուն, երբ շուքերը հսկայական համեմատութիւններ կ'առնէին: Իր մեծ հաճոյքներէն մին եղած է կամայելը: Ան կը նստէր կամին յետակողմը ու գինովի ըզգայնութիւններ կ'ունենար, երբ կամին լծուած եղները վարժ կամնողին խթանին տակ արագ-արագ շրջանը կ'ընէին կային, քակուած, ցրցքնուած ցորենի խուրճերուն վրայ ելեւէջներով, կամին սուր կայծքարերուն տակ ձգմելով, տրորելով հասկերն ու ծիղերը:

Միսաք Մեծատուրեանի ընտանիքը 1895-ին կը փոխադրուի Սեբաստիա, ուր Միսաքի երէց եղբայրը՝ Գէորգ փաստաբանութեամբ կը զբաղէր: Միսաք իր այս նոր ու անծանօթ միջավայրին մէջ ինքզինքը բոլորովին օտար զգաց. ամփոփուած էր ընտանեկան շրջանակին մէջ, կը նեղուէր ու անհուն կարօտը կը զգար հայրենի գիւղին ազատ կեանքին ու ընկերներուն: Հօրեղբոր տղուն Գրիգորի հետ կ'աշակերտի Սահակ էֆ. Սեբաստիանի վարժարանը, որուն դասերուն կը հետեւի ուշադրութեամբ ու լաւ կը սորվի տառերը. կը սկսի համ առնել ընթերցումներէն. կարդալու համար գիրքեր կը գտնէ իրենց տան գրադարանին մէջ:

1897-ին եղբայրը՝ Գէորգ Մեծատուրեան, Միսաքի հետ Մարզուանի Անաթոլիա գոլէճը կ'առաջնորդէ Գրիգոր Մեծատուրեանը, Թաղէոս Մեծատուրեանը ու Լեւոն Ղոնչէգուլեանը: Միսաք շուտով կ'ընտելացուի գիւղերէն կեանքին: Յաջողակ է առհասարակ բոլոր դասերուն մէջ: Աչքառու ընդունակութեան յարմարութիւն ցոյց կու տայ անգլերէն լեզուի եւ անոր դժուարին հընչմունքներու առողջանութեան մէջ: Հետամուտ է հայերէնի զարգացման, որուն կը նպաստէին հայերէնի ուսուցիչ Աւետիս Կիւլպէնկեանի դասերը ու գրական գրոյցները եւ գոլէճի «Գրական Միութիւն»ի ժողովները, որոնց միշտ մասնակցած է իբր անդամ, հաճոյքով ու հետաքրքրութեամբ:

Գոլէճի մէջ ինքնաբերաբար կազմուած էր ընկերութեան սեղմ շրջանակ մը: Այս խմբակը զազտնօրէն արտասահմանէն Զօպանեանի «Անահիտ»ը կը ստանար կանոնաւոր կերպով ու կը կարդար:

Միսաքի համար ամենէն մեծ հաճոյքն եղած է երբեմն ընկերներով, յաճախ առանձին, գարնան ու ամրան իրիկունները Մարզուանի գեղեցիկ վերջալոյսները դիտել՝ իրենց բազմազան երանգներով: Միսաք դպրոցական տարիներու արձակուրդներուն Սեբաստիա կը դառնար՝ իւրաքանչիւր տարի ֆիզիքապէս աւելի աճած ու մտաւորապէս զարգացած: Իր ընտանիքը որոշած էր զինք Պոլիս զրկել՝ հօրը եւ եղբորը հետ: Սեբաստիոյ մէջ անցուցած այս վերջին ժամանակամի-

ջոցը Միսաքի համար ամենէն աւելի բեղուն կարելի է նկատել իրաւամբ: Ան ինքզինքը բոլորովին տուած է ընթերցանութեան: Կը հետեւի Պոլսոյ օրաթերթերու գրական բաժիններուն, «Մասիս»ին ու «Արեւելեան մամուլ»ին: Շնորհիւ իր ազգականներուն Մեծարենց հետգհետէ իր տրամադրութեան տակ կ'ունենայ «Արձագանգ» օրաթերթի հաւաքածոնները, «Մուրճ» ամսագիրը ու Ա. Արփիարեանի «Հայրենիք»ի հաւաքածոն: 1901-ին կը սկսի գրելու փորձեր կատարել:

Այն օրերուն տեսակ մը նորութիւն եղած էր գրական եւ ազգային ծանօթ դէմքերու նկարագիրը գծել օրաթերթերու կամ չարթաթերթերու մէջ «վայրկենական», «երկվայրկենական» խորագիրներու տակ: Միսաք ինք ալ փորձած է գոլէճի իր ուսուցիչներէն մէկ քանիին ուրուագիծերը տալ «կէսվայրկենական» խորագիրով ու մեզի դրկել նամակով մը: Գժբախտաբար Սեբաստիայէն ու աւելի ուշ Պոլիսէն մեզի դրկած նամակները Մարզուան մնացած ու կորսուած են:

Մինչեւ 1904 Միսաքի եւ մեր միջեւ թղթակցութիւն չի կատարուիր: Իր հիւանդութեան մասին շատ ուշ տեղեկացանք իր եղբորմէն՝ Սարգիսէն, որ Պոլսէն Սեբաստիա երթալու ատեն ուղեգրիճ շեղելով, Մարզուան կը հանդիպէր մեզ տեսնելու համար:

1908-ի սկիզբը հայրը կը գրէր, թէ «միտք ունիմ Միսաքը օղափոխելու համար Բինկեան զրկելու»: Ինքն ալ իր կարգին շատ խանդավառ նամակ գրած էր, կատարելապէս իր առողջութիւնը գտնելու յոյսերով:

Ուրախանալով այդ որոշումին համար, պատասխանեցինք, որ Բինկեան երթալու համար փոխէ իր ճամբորդական ուղեգրիճը եւ հանդիպի Մարզուան, որուն առողջարար կլիման, գեղեցիկ բնութիւնը ծանօթ են իրեն արդէն, ուր կրնար հանգստանալ ու մնալ իր փափաքին չափ ընտանեկան ու ընկերական շրջանակի մը մէջ:

Ան իսկոյն պատասխանեց մեզի. «... Այդ անկեղծ հրաւերը, վստահ եղէք, պարարտ հողի վրայ ինկած է: Որոշում տուի. Մարզուանէն պիտի անցնիմ»:

Մինչ օրէ օր անձկութեամբ կը սպասէինք իր մեկնումը ծանօթացնող նամակին կամ հեռագրին, կը ստանանք հօրմէն՝ Կարապետ աղայէն նամակ մը հետեւեալ խոստովանութեամբ. «Միրելինքս, Միսաքին վիճակը մէկէն ի մէկ ծանրացաւ կրկին, զինքը Հէյալէի կը տանինք...»:

Շշմած յուզումով կը սպասէինք մանրամասնութիւններու, երբ Պոլսէն ստացուած օրաթերթերուն մէջ սրտի կտտանքով կարդացինք սիրելի Միսաքի կակծեցուցիչ մահը՝ այնքան վաղաժամ ու անսպասելի:

Պատրաստեց՝
ՊԵՐՃ ՄԱՍԼԱՔ

ՄԵՐ ՀԱՐՑԵՐԷՆ

(Շարունակուած էջ 5-էն)

Եւ դարձեալ ընդունինք, թէ անոր ծոցէն կու գան մարդիկ, որոնք տեղ տեղ անտարբերութեամբ, տեղ տեղ ալ շուկայական մտահոգութիւններով, իրենց ձեռքերով կը մարեն իսկական հայկական կրթական օճախները:

Հոս ալ կարելի է համակերպիլ, պայմանաւ որ ծրագրուած ուսուցումը ըլլայ իսկապէս արեւելահայերէն, որը յիշեցնենք թէ հայաստանաբնակ ժողովուրդին սեփականութիւնը չէ միայն, որուն գործածած բանաւոր թէ գրաւոր լեզուն օրըստօրէ աւելի կը հեռանայ հայոց լեզուէն:

Արդ, տեղեկատուութեան կցուած եւ ծանուցումի ձեւով պատրաստուած բաժնին մէջ կը կարդանք հետեւեալը. «Հայաստանից ներգաղթած երեխաներին», եւ հարց կու տանք զայն շարադրողին, թէ ինչպէ՞ս կը յաջողի Հայաստան-«ից» ներգաղթել, եթէ Հայաստան «ից» ներգաղթելու գաղտնիքը գտած է, թող բարեհաճի մեզի իմացնել, մենք ալ բան մը սորված կ'ըլլանք: Յաջող տողը կ'ըսէ՝ «Ծրագրում հայերենի ուսուցումը», մենք ալ պիտի ըսենք՝ եթէ այս ձեւով կը ծրագրէք հայերէնի ուսուցումը, լաւ կ'ընէք նախ, ծնկաչոզ մեղայ մը ըսել Ս. Մեսրոպին եւ ապա վերադառնալ ձեր առտնին գրադուաններուն:

Աւելորդ է ըսել, թէ յիշեալ ծանուցումը գրուած է, դժբախտաբար «հայաստանեան» անունով ծանօթ, գրեկակերպով, որը ուղղագրութիւն որակել՝ դաւաճանութիւն պիտի ըլլայ ուղղագրութիւն բառին իսկ: Յայտնի է, որ «ուսուցումը» պիտի կատարուի, բթամիտ յամուտութեան հետեւանքով դեռ կենդանի այդ գրեկակերպով, զոր միայն կարելի է անուանել խեղագրութիւն կամ սխալագրութիւն: Համայն սփիւռքը, արեւելեան թէ արեւմտեան, հիւսիսային թէ հարաւային մէկ ուղղագրութիւն կը ճանչնայ, ուստի ամբարտաւանութեան համաձայն է հաւակնիլ հայերէն ուսուցանել ձեռն մերժուած այդ գրեկակերպով:

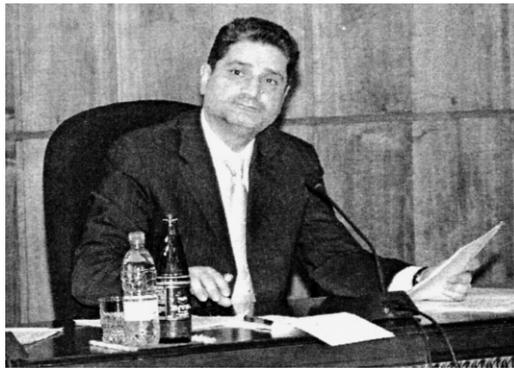
Առաւել վտանգ մըն ալ «ամպիցիա, լիցենցիա, ազմինիստրացիա, ռեժիմ, ինֆորմացիա, կոնֆլիկտ, կոռեկտ, ռեկտորատ, կոռուպցիա, միգրացիա, բանկ, նորմալ, ռեսուրս, ֆունկցիա, պրոցես, ռեստորան, էմոցիա»ներով «ճոխացած» բառապաշարով, «կլօպալիզացիա»ի դար առաջնորդուած հայոց լեզուի մը ուսուցման մղձաւանջն է:

Ամէն անհատ ազատ է իր յարկին տակ իր ուզած ձեւով շարժիլ: Տարբեր է երբ հասարակական գործունէութեան շրջանակի մը մէջ հարցը կը փոխադրուի համայնքային հաստատութեան մը երդիքին տակ: Ուսուցումը հաւաքական եղած պահուն կը դառնայ հասարակական գործունէութիւն: Ուստի, անընդունելի է, որ համայնքային հաստատութիւն մը ապաստան տայ անձի մը կամ խմբակի մը, որ յայտնապէս, աղճատուած ու խեղագրուած ձեւով կը փորձէ լեզու մը ուսուցանել: Համայնքային հաստատութիւն մը պէտք է քաջալերէ մանաւանդ հայերէն լեզուի ուսուցումը, ըլլայ արեւելահայերէն, ըլլայ արեւմտահայերէն, բայց ան նոյնքան պարտի պահանջել, որ ձեռնարկողը յարգէ անխտիր պարտադիր բոլոր կանոնները, որոնք հայոց լեզուի պարագային տասնըվեց դարու վրայ երկարող հարուստ անցեալ մը ունին: Իսկ նոյնիսկ թոյլատրել հիմնական օրէնք ու կանոն անտեսող որեւէ ուսուցման ձեռնարկ համապատասխան պիտի ըլլայ դաւաճանել հայոց լեզուին իսկ:

Հարցը կարելորութեամբ կը յանձնենք պատասխանատու մարմիններու ազնիւ ուշադրութեան:

ՊԵՐՃ ՄԱՍԼԱՔ

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱՏՈՒՆ



Հայաստանի դրամատուներու միութեան տարեկան ընդհանուր ժողովի ընթացքին վարչապետ Տիգրան Սարգսեան համահայկական դրամատուն մը հիմնելու առաջարկը ներկայացուց:

Նշելով, որ աշխարհասփիւռ հայերու տնտեսական գործունէութեան արդիւնքները կ'ազդեն համաշխարհային ելմտական շուկայի վրայ, կ'ազդեն ներդրումներու մակարդակի վրայ, ակնկալութիւններու վրայ, այդ կարգին նաեւ Հայաստանի Հանրապետութեան քաղաքացիներու վրայ, վարչապետը յայտարարեց. «Այսօր մենք հանրութեան կը ներկայացնենք նոր մտածողութիւն, նոր փիլիսոփայութիւն: Հարցն այն է, որ մենք պէտք է ձեւաւորենք ելմտական այնպիսի կառույցներ, որոնք նկատի կ'առնեն այս իրողութիւնը: Ուստի, հիմնուելիք դրամատունը իր տեսակին մէջ պիտի ըլլայ առաջինն ու միակը: Այսօր աշխարհով մէկ սփռուած զանազան հայ համայնքներ կարիքն ունին մեզի հետ աշխատելու, սակայն մենք չենք կրնար անոնց առաջարկել անհրաժեշտ եւ համապատասխան նոր գործիքներ, որոնցմէ անոնք կրնան օգտուիլ»:

Դրամատունը, որուն հիմնադիր դրամապուրկը կը նախատեսուի հասցնել 70 միլիոն եւրոյի, կը ծրագրուի հիմնել մինչեւ տարեկանը: Անոր գործունէութիւնը պիտի ղեկավարուի յատուկ օրէնքով եւ պիտի հսկուի Կեդրոնական դրամատան կողմէ:

ՍՏԱՑԱԳԻՐ ՊԱՀԱՆՁԵԼ

Հայաստանի հարկային պետական ծառայութիւնը կը յորդորէ քաղաքացիները, որ կատարուած գնումներուն համար պահանջեն հսկիչ-դրամարկղային մեքենայի ստացագիր եւ ճիշդ կտրօնը, որ կ'ըլլայ միայն հայերէն լեզուով:

«Յարգելի քաղաքացիներ. Ձեզի տրուած իւրաքանչիւր կտրօն ձեր անուղղակի ներդրումն է երկրի եկամուտները ձեւաւորելու գործին մէջ: Ատով դուք կը նպաստէք բոլորիս համար ընկերային ծրագիրներու իրականացման», ըսուած է ծառայութեան տարածած հաղորդագրութեան մէջ:

Միաժամանակ, ծառայութիւնը կը զգուշացնէ առեւտուրով զբաղողները՝ զերծ մնալ իրական կտրօններու փոխարէն կեղծ կտրօններ տրամադրելու գործելածէն:

Փոքր առեւտուրի կանոնադրման համար բրձախնդիր ուշադրութիւն ընծայող հարկային ծառայութեանէն կը սպասուի, որ, անյապաղ, յաջորդ հանգրուանով յորդոր կարգայ՝ խոշոր գործառնութիւններով երկրին եկամուտները «ձեւաւորող» գործարարներու գլխուն:

Ի ԽՆԴԻՐ ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Հայազիտական ծրագիրներու շրջագիծէն ներս հաստատուած «Ի խնդիր հայ մամուլի պահպանման» բաժանմունքը աշխատանք կը տանի ի նպաստ հայատառ մամուլի:

Գլխաւորաբար Միջին Արեւելեան երկիրներու մէջ լոյս տեսած հայ մամուլը թուայնացնելու այս ձեռնարկին նպատակն է՝

- ա) Հայ մամուլը կորուստէ փրկել,
- բ) Զայն ուսումնասիրել փափաքողներու աշխատանքը դիւրացնել:

Շնորհիւ այս աշխատանքին, նկարահանման յատուկ սարքերով, օրը օրին հրատարակուած հայ մամուլի էջերը համակարգչային դրութեամբ մատչելի պիտի ըլլան բոլորին, տունեալ հեղինակ մը կամ գրութիւն մը դիւրաւ գտնելու յատուկ ծրագրի մը օժանդակութեամբ:

ԽԱՉՔԱՐ – ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ

Պրագիլիոյ Սաօ Փաօյօ նահանգի Օզասքօ քաղաքի հրապարակներէն մէկուն վրայ հայկական խաչքար-յուշարձանի մը բացումը կատարուած է: Ուաչքարը նուիրած է Կիւմրիի քաղաքապետարանը ի նշան երկու քաղաքներու բարեկամութեան:

Բացման արարողութեան ներկայ գտնուած են քաղաքապետը, Հայաստանի Սաօ Փաօյօյի հիւպատոս Վալէրի Մկրտումեան եւ Պրագիլիոյ Թեմի Առաջնորդ Տաթեւ Արք. Ղարիպեան:

Վալէրի Մկրտումեան նշած է, թէ յուշարձանը ցեղասպանութենէն մազապուրծ Օզասքօ հաստատուած հայ գաղթականները կը խորհրդանշէ, իսկ քաղաքապետը անդրադառնալով անոնց բերած նպաստին՝ քաղաքի զարգացման, յայտարարած է, թէ հայոց Յեղասպանութիւնը պէտք է միջազգային ճանաչում գտնայ եւ ժողովուրդներու միջեւ համագործակցութիւնն ու բարեկամութիւնը ամրապնդուի:



ASSOCIATION ARMÉNIENNE D'AIDE SOCIALE

Au service des Arméniens depuis 1890

Siège Social: 77, rue La Fayette, 75009 PARIS
Tél. 01 48 78 02 99 - Télécopie 01 42 80 61 45
Email : aaas.paris@free.fr

Maisons de retraite médicalisées :
Montmorency (Val d'Oise) : 01.39.83.20.67
Gonesse (Val d'Oise) : 01.39.85.24.24
Saint Raphaël (Var) : 04.94.19.51.50

En Arménie :
FONDATION FRANCO-ARMÉNIENNE POUR LE DÉVELOPPEMENT
13/3 Khandjian, Erevan, frenchfund@web.am

ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԸ 80 ՏԱՐԵԿԱՆ

Փարիզի գողտրիկ անկիւններից մէկում եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան Հարեանութեամբ գտնուում է Նուպարեան գրադարանը: Ան ստեղծուել է 1928 թրւականին, ազգային բարերար Պողոս-Նուպար փաշայի կողմից:

Հայոց ժառանգութիւնը չկորսնցնելու եւ փրկելու համար մի քանի մշակութատէր մտաւորականներ, որոնց կարգին Մաղաքիա Արք. Օրմանեան, Հրանդ Ասատուր, Վիլհէմ Հոլմսի անձնական գրադարանների եւ դիւանաթուղթերի վրայ հաւաքագրել եւ հիմնել են այս մեծ գրապահոցը: Մինչեւ 1951 թուականը գրադարանի մատենապահ պատասխանատուի պաշտօնը ստանձնել է լրագրող, հրատարակագիր եւ պատմաբան Արամ Անտոնեանը, որը նոյնպէս գրադարանին տրամադրել է իր հաւաքած նիւթերը Հայոց Յեղասպանութեան փաստերի վերաբերեալ: Արամ Անտոնեանին յաջորդել են Ա. Սալմասեանն ու Արտաշէս Գարտաշեանը: 1986-էն ի վեր գրադարանի գործերը վարում է պատմական գիտութիւններու դոկտոր, գրող, Հայագէտ, հասարակական գործիչ Յարութիւն Գէորգեանը:



Հարուստ հաւաքածոյ ունի Նուպարեան գրադարանը, շուրջ 40.000 գրադարանային կտոր՝ Հայերէն, ֆրանսերէն, իտալերէն, գերմաներէն, թրքերէն եւ այլ լեզուներով, 1200 օրաթերթ եւ պարբերաթերթի հաւաքածոյ, 10.000 լուսանկար:

Հայատառ եւ լատինատառ գրապահոցը բաղկացած է 4 բաժիններից՝

- ա) գիտական, բ) գրականագիտական, գ) պատմական, դ) երաժշտական:

Գրականութիւնը համալրուում է Հայաստանից, Գերմանիայից, Իտալիայից, Երուսաղէմից, Թուրքիայից եկող մամուլի հաշուին: Անդամ են սփիւռքում լոյս տեսնող բոլոր Հայագիտական հանդէսներին: Նուպարեան գրադարանը ունի մի շարք կարեւոր նպատակային ուղղութիւններ:

ա) Ան գիտական, հայագիտական կեդրոն է նրա ընթերցողները բանասէրներ են, պատմաբաններ, ընկերաբաններ, բարձրագոյն ուսման մասնագիտութեան բաժիններու ուսանողներ:

բ) Ան հետազոտական կեդրոն է Այնտեղ պահպանուում են գիտական հրատարակութիւններ, Հայաստանում, Երուսաղէմում, Վենետիկում հրատարակուած մատենագրութիւն, ուսումնասիրուում եւ ընտրուում են գիտական հրատարակութիւնների ցուցակները: Ամենահարուստ գրականութիւնը ԺԹ. դարի վերջի եւ Ի. դարի սկզբի Օսմանեան Կայսրութեան մասին նիւթերն են:

գ) Ան ուսումնասիրական կեդրոն է Այնտեղ հրատարակուում են հանդէսներ, գիրքեր, կատարուում գործնական ձեռնարկներ, ցուցադրուում են շարժանկարի ժապաւէններ: Պարբերաբար հրատարակուում են «Revue arménienne des questions contemporaines» եւ «Revue d'histoire arménienne contemporaine» հանդէսները, որոնց աշխատակցուում են ֆրանսահայ եւ ֆրանսացի մասնագէտներ: 2006-ին, Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան 100-ամեակի կապակցութեամբ հրատարակել են 2 հատորներ 3 լեզուներով՝ Հայերէն, ֆրանսերէն, անգլերէն: Նոյն թուին ցուցադրուել է փաստա-վաւերագրական երկը՝ Հ. Բ. Ը. Միութեան գործունէութեան, եւ ցեղասպանութիւնից վերապրողների ու գաղթականների մասին:

դ) Ան հասարակական-քարոզչական կեդրոն է Գրադարանի գիտական խորհուրդը յաճախ կազմակերպում է ցուցահանդէսներ, բանախօսութիւններ, խորհրդաժողովներ՝ 1996-ին Ֆրանսայի Ազգային Գրադարանում ցուցահանդէս՝ «Arménie entre Orient et Occident», 2001-ին Փարիզի քաղաքապետարանում ցուցահանդէս՝ «Ani, capitale de l'Arménie en l'an mil», 2006-ին Գաղթականութեան Պետական Թանգարանում՝ «Les Arméniens 1917-1939, la quête d'un refuge»:

Փարիզի Նուպարեան գրադարանը սերտ կապերի մէջ է Երեւանի Մատենադարանի, Յեղասպանութեան Թանգարանի, Արուեստի եւ Գրականութեան Թանգարանի, Պատմութեան Կեդրոնական Արխիւի հետ: Գիտական այս մեծ հիմնարկը պատրաստուում է հրատարակութեան «Revue arménienne des questions contemporaines» յաջորդ համարը՝ բացառիկ ծրար մը «Կորսուած Հայեր» ի կամ «Մոռացուած Հայեր» ի մասին: Երկուների շեմին է «Revue d'histoire arménienne contemporaine» ի 7-րդ հատորը՝ «Հայերը պարսկական Ատրպէյճանում Ա. Համաշխարհային Պատերազմի ժամանակ» խորագրով:

2009-ի ծրագրերի մէջ առանձնակի է ժառանգութեան վերաբերեալ նրանց բարձրացրած պահանջատիրական մտտեցումը: Ան ունի 2 հիմնական ձևեր՝

- Ժառանգորդ Թուրքիայում գտնուող Հայկական յուշարձանների նկատմամբ:

- Գրաւոր եւ լուսանկարչային ժառանգութիւն Հայկական սփիւռքում եւ Հայաստանում:

Նախատեսուում է 2009-ին այս ուղղութեամբ կազմակերպել միջազգային գիտաժողով, աւելի մօտէն չփուններ ունենալ համագործակցաբար ծրագրեր մշակելու եւ բազմակողմանի ուսումնասիրելու, թուայնացնելու եւ համացանցի վրայ անցկացնելու այս պատմական դիւանաթղթային նիւթերը:

Սփիւռքում կատարուող այս Հայրենանուէր գործերի մասին խօսելիս գրադարանի տնօրէն Յարութիւն Գէորգեանի հետ մեր գրոյցի ողջ ընթացքում, ես նրա հայեացքում տեսնում եմ մի ճշմարտութիւն, յոյսի եւ լոյսի այն հաւատը, որ ծրարուած է իւրաքանչիւր Հայի սրտում, նրա հեռատես եւ խորհմաց Հայեացքում եւ տեսնում եմ մի այն անթելուած փիւնիկը, որ պիտի վեր խոյանայ եւ աշխարհին պարզի իր եռագոյնը:

Եւ այդ անսահման հաւատով էլ ես բաժնուեցի նրանից:

ՅԱՍՄԻԿ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

ՍՓԻՒՌԻ ՀԱՐՑԵՐԸ ԼՈՒՐՁ ՆԱԽԱԳԻՐԵԱԼՆԵՐ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ ՆՈՐԱՍԵՂԾ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Հայապահպանութեան հարց, Հայերէնին յստակ տիրապետելու համար տարուելիք աշխատանքներ, արեւմտահայերէնի պահպանութիւն եւ շարք մը լուծում պահանջող հարցեր, որոնք նոր կազմաւորուող՝ սփիւռքի հարցերու նախարարութեան առջեւ դրուած են:

Յուլիսի սկիզբը Հայաստանի Գիտութիւններու Ազգային Ակադեմիային մէջ տեղի ունեցաւ ըսփիւռքահայութեան վերաբերեալ ժողով-քննարկում մը, մասնակցութեամբ նորաստեղծ նախարարութեան նախարար Հրանտշ Յակոբեանի, Գիտութիւններու Ազգային Ակադեմիայի նախագահ Ռազիկ Մարտիրոսեանի, ակադեմիկոս ու Հայկական սփիւռքի հարցերով զբաղողներու:

Քննարկման ներկաներէն՝ մարդկային գիտութիւններու բաժնի ղեկավար Վլատիմիր Բարխուդարեանի կարծիքով, սփիւռքահայութեան հետ յարաբերութիւնները անտեսուած են, սփիւռքի հարցերու նախարարութիւնը վաղուց ստեղծուած պէտք է ըլլար: Իր մօտեցումով՝ սփիւռքի բնակչութեան 80 տոկոսը Հայերէնի չի տիրապետեր:

Արեւելագէտ Նիկոլայ Յովհաննիսեան առաջարկած է համասփիւռքեան կառոյց ստեղծել եւ սփիւռքի մէջ առկայ համայնքային մտածելակերպը փոխել՝ կառոյցը պէտք է ունենայ կուսակցական ներկայացուցիչներ: Իր համոզումով, սփիւռքը այսօր աւելի շատ օգնութեան կարիք ունի, քան Հայաստանը՝ սփիւռքէն:

Մտահոգութիւն յայտնած է պատմութեան բաժնի տնօրէն Աշոտ Մելքոնեան, որ վերջերս հանդիպում ունեցած է Արամ Ա. Կաթողիկոսի եւ սփիւռքահայ մտաւորականներու հետ, որոնք Հայրենիքի եւ սփիւռքի տարբերութիւնները ներկայացուցած են: Յայտնի դարձած է, որ անհրաժեշտ է համահայկական դասագիրքեր ստեղծել, իսկ ըսփիւռքի մտաւորականութիւնը ղեկավարութիւն կ'որակէ բիրեղեայ արեւմտահայերէնի կորուստը:

Ոնդիրներն ու հարցադրումները բաւական շատ էին, իսկ սփիւռքի հարցերու նախարարի պաշտօնը մօտ ստեղծելու ստանձնող Հրանտշ Յակոբեան կարեւորութիւն ընձայեց Հայրենասիրութեան գաղափարին, ծանր հարցերու կարգին շարքով արեւմտահայերէնի հարցը: Ան նշեց, որ Ամերիկայի, Եւրոպայի, Մերձատր Արեւելքի, ԱՊՂ-ի վարչութիւններ պիտի հաստատուին, ինչ որ իր կարգին պիտի նպաստէ սփիւռքահայութեան հարցերու լուծման: «Համաձայն եմ գիտնականներու կարծիքին, պէտք է այս կամ այն գերատեսչութեան դռները իյնանք: Նախարարութիւնը փող խնդրելու հարցերով պիտի չզբաղի: Պէտք է մտածենք, թէ ինչպէս օգնենք սփիւռքին» ըսած է նախարարը:

Հրանտշ Յակոբեան ներկաներէն խնդրած է նոր Հայեացակարգեր, մօտեցումներ ներկայացնել կառոյցի ստեղծման վերաբերեալ:

ՄՏԱՑԱՆՔ
ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ
ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑՅՈՅ
Թարգմանութիւնը վարեց եւ տպագրութիւնը հոգաց՝
Արևի. ԳՐԻԳՈՐ ԵՊՍ. ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ
Առաջնորդ Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց
Թարգմանութիւնը կատարեց, լատիններէն բնագրէն՝
Գեղյ. Հ. ՄԵՍՐՈՊ Ծ. Վ. ՃՈՒՐԵԱՆ
Վատիկանի Հրատարակչատուն

LECTURE

Henri Verneuil, les plus grands succès du cinéma, par Roger Vignaud

Claudia Cardinale dans la préface de l'ouvrage écrit « Dans *Mayrig*, j'ai la trentaine et dans *588, rue Paradis*, 80 ans !... C'est certainement l'expérience la plus forte que j'ai eue au cinéma ! Ce film est passé à la télévision italienne très très souvent (plus qu'en France) et maman ne le ratait jamais ! Elle adorait ce film !

Quand je me promène dans la rue, les Arméniens m'arrêtent et me parlent du film. Ils sont émus et me remercient. Mais c'est lui, Henri, qu'il faut remercier, pour son courage et l'amour qu'il a eu pour son pays... Aux funérailles, je ne pouvais pas oublier sa tendresse, je ne pouvais pas oublier le fait qu'il m'avait choisie pour faire revivre sa mère !... Le temps n'existe pas et Henri est donc toujours dans nos cœurs... »

Dans la présentation, Garo Hovsepian résume le livre : « Une véritable encyclopédie sur la vie et l'œuvre de ce monument du septième art français... je remercie Roger Vignaud de s'être attelé à ce travail qui comble enfin un grand vide. »

Roger Vignaud veut « rendre hommage à un homme qui, débarqué à Marseille en 1924 à l'âge de quatre ans avec le statut d'apatride, a su conduire une incroyable carrière jusqu'aux ors de la République et, au cours de l'année 2000, aux prestigieux lauriers de l'Académie des beaux-arts. »



Tournage de *I comme Icare*

L'ouvrage décrit en détail les premières années de la famille Malakian à Marseille, la décision d'Achod (Henri) à l'âge de 14 ans, de faire du cinéma, et son passage avec succès, pour rassurer ses parents, du concours d'entrée à l'École supérieure des arts et métiers d'Aix où il étudie. Malgré son diplôme il « envisage son avenir dans le septième art ». Il fait du journalisme, de la radio et invite régulièrement Fernandel à participer à ses émissions. Enfin il tourne son premier film *Escale au soleil* avec Fernandel en 1947, un court métrage sélectionné pour le deuxième festival de Cannes – il en tournera d'autres –, puis il devient assistant-réalisateur de plusieurs longs métrages.

Roger Vignaud inclut de nombreux documents visuels, photos de la vie privée de Verneuil, affiches, scènes des principaux films avec ses acteurs prodigieux : Fernandel, Michel Simon, Françoise Arnoul, Raymond Pellegrin, Daniel Gélin, Jean Gabin, Michèle Morgan, Jean-Paul Belmondo. Joli choix ! Les rencontres entre acteurs pour chaque film, les tournages sont racontés par décennie : des années cinquante avec *La table aux crevés* aux années quatre-vingt-dix avec « La saga familiale : *Mayrig* et *588, rue Paradis* » le premier aura attiré 829 449 spectateurs et le deuxième 470 611.

A la fin du livre se trouvent une filmographie et un box-office avec en tête *La vache et le prisonnier* vu par 8 849 742 spectateurs.

Un livre complet, jamais ennuyeux, dans un style fluide, qui rappelle la fantastique carrière d'Henri Verneuil, ce grand cinéaste populaire.

A.T. Mavian ◀

Editions Autres temps – 20 € dans toutes les bonnes librairies.

ACKHAR A REÇU

Le CD de Lilith Danielyan*

Une présentation raffinée, sous forme de livre, avec une ravissante frise, deux petits livrets, l'un en arménien, l'autre en anglais des poèmes de Nahapet Koutchak sur lesquels Lilith Danielyan, musicienne, chanteuse, metteur en scène et réalisatrice de théâtre



pour enfants, a composé une musique et la chante, accompagnée par un orchestre de chambre composé de musiciens de l'orchestre philharmonique d'Arménie : guitare, flûte, haut-

bois, basson, clarinette, canon, percussions, piano, plus tav, shvi et doudouk.

Nahapet Koutchak, poète arménien du XVI^e siècle, né à Agn au nord-est de l'Euphrate, mourut à Kharagonis près du lac de Van.

Ses *Haïrens* (sorte de quatrains) que Lilith Danielyan a mis en musique sont des poèmes d'amour. Ils « brûlent et embrasent, crépitent et pétillent, grillent et se consomment » dit Serge Venturini.

Lilith Danielyan dans un entretien récent, disait que dès la lecture de ces poèmes, elle avait entendu une musique. Ce qu'elle restitue est une sorte de rêve lointain, dans le temps et l'espace, un dépaysement qui dérange et surprend, le phrasé musical rappelle les musiques du Moyen-Âge et un instrument tient la note dans l'accompagnement.

Une atmosphère est créée, les livrets aident à la compréhension des textes.

Un CD à avoir dans sa discothèque.

A.T.M.

* Lilit Danielyan. Nahapet Kuchak. Hayrens. Naregatz Art Institute.



L'Arménien de Poche, Editions ASSIMIL, collection Evasion.

Premier contact avec l'arménien oriental : son alphabet, ses règles de grammaire, ses exemples de phrases de la vie quotidienne, ses rubriques thématiques indispensable au voyage.

Adaptation française Rousane et Jean Guréghian, 208 pages, 8,90 €

Revue arménienne des questions contemporaines n°8, mai 2008, « La question kurde et la crise au Moyen Orient ». Ed. Bibliothèque Nubar de l'UGAB.

LE CINE CLUB UCFAF ROUBEN MAMOULIAN
REPRENDRA SES PROJECTIONS
LE JEUDI 18 SEPTEMBRE à 20 heures
Retenez cette date.

Les ciné-clubs UCFAF de Lyon, Marseille et Valence reprendront aussi à la rentrée. Le dernier film projeté : *Garod* (Nostalgie) tourné avant l'indépendance de l'Arménie, a eu un grand succès.

AGENDA

PARIS ILE-DE-FRANCE

► Expositions

• « Le djam au djam café », œuvres d'Isabelle Manoukian (voir page 10).

Du 2 juin au 31 juillet. 3, rue Beaurepaire, Paris 10^e.

• Janssem — « Ballerines » Dessins aquarellés et pastels de 1968 à 2007 (voir page 10).

Du 11 juin au 30 septembre.

Galerie Matignon — 18 avenue Matignon – 75008 Paris

• 1931-Les étrangers au temps de l'Exposition coloniale

Du 6 mai au 7 septembre 2008.

Cité Nationale de l'Immigration – 293 av. Daumesnil — Paris 12^e – métro Porte Dorée

• Thierry Vendome présente sa nouvelle collection de bijoux Beijing

à partir du 10 juin – du mardi au samedi de 14 h à 19 h — 39, rue François Miron, Paris 4^e. Tél. 01.42.71.01.61

► Théâtre

• *Jules César* de Shakespeare avec Serge Avédikian dans le rôle de César et Hovnatán Avédikian dans celui de Marc-Antoine. (voir p. 11)

Jusqu'au 12 juillet Théâtre 14- 20 avenue Marc Sangnier 75014 Paris, métro Porte de Vanves/Tram Didot. Ma, Me, Ve et Sa à 20h30 — matinée samedi à 16h – relâche dimanche et lundi. Réserv. 01.4545.49.77

LYON — VALLÉE DU RHÔNE

► Exposition

• Exposition « De chair de et Pierre » photographies de Stéphane Diremszian (voir page 10).

Du 7 juin au 21 septembre.

Centre du Patrimoine arménien – 14 rue Louis Gallet – 26000 Valence. Du mardi au dimanche de 14h30 à 18h30 – Tél. 04.75.80.13.00

MARSEILLE PACA

► Gala

• Gala annuel de Bienfaisance de l'Union des Arméniens de Cannes et environs. Eden Casino de Juan-les-Pins — dîner dansant avec Alexandre Shirinyan et son orchestre

Dimanche 10 août -20h30- infos et réserv. 04.93.45.37.03 ou 04.93.68. 92.25

► Exposition

• *Rituels*. Icônes, processions et tauromachie de Pierre Henri Chauveau photographe, du 8 juillet au 20 septembre, présentée par Danielle Paquin et Jany Janssem.

Mas Saint Florent, route de la Crau, Quartier Balarin – 13280 Raphèle-les-Artes

► Festival arménien d'Avignon

Cultura. Film, conférences, présentation de livres, spectacles, ventes de livres d'objets artisanaux, de DVD et de CD, concerts, danses. Invité d'honneur Denis Donikian.

Du 12 au 19 juillet. Centre Commercial Avignon-Nord.

Pour les détails contacter vos associations et pour les hébergements mooshegh@free.fr

Date limite de réception pour les annonces du n° 452 : mercredi 16 juillet 2008.

D'une expo à l'autre

A PARIS

Le peintre **Arthur Djoroukhian**, arménien né en Russie, dont Achkhar a maintes fois parlé, installé dans la bonne ville de Poitiers, continue son ascension

Achkhar l'avait découvert à la Bastille, il y a quel-



Californication

ques années, dans ses peintures petit format surréalistes, d'une grande maîtrise. Il est, depuis, passé à de grands formats et, depuis l'an dernier, peint des bidons, des boîtes de Coca-Cola et expose pour la deuxième fois à la Galerie Le Feuvre - rue du Fg-Saint-Honoré. Si le choix de ses sujets peut paraître curieux, Djoroukhian en fait des toiles où le rouge, le bleu, le noir mangent, envahissent l'espace, où la matière a une richesse extraordinaire. Le peintre donne à ces surfaces un raffinement de lumière, de brillance, un flamboiement, une galvanisation incroyables. Nous gardons en mémoire le bidon bleu où le tigre, sorte de signature de Djoroukhian, par ses mouvements et le rapport à la matière, nous le montre nageant, vision surréaliste. L'humour, l'humour grinçant concerne non seulement le pétrole - mettez un tigre dans votre moteur - mais aussi la Russie et l'Amérique : Red President, Black Weapon, Californication, Russian Casino... matière à « réflexions » où le néon éclaire le bidon, transforme le contenu, lui donne du sens, le bidon symbolise richesse, puissance politique, lieu de perte. La nature est exclue, du moins, demeure un souvenir lointain, le monde est bidon, le monde est néon, de l'ouest à l'est... cependant la matière dépasse la toile comme le pétrole dépasse l'homme.

Janssem, « Ballerines dessins inédits » à la Galerie Matignon, enchante par ce monde d'envers du décor.



Les danseuses ne sont pas en représentation sur scène. Ici, elles travaillent, font leurs exercices, s'étirent, se concentrent, ferment les yeux, se reposent, se détendent chacune à sa façon, s'allongent à même le sol. Si certaines danseuses

sont en tutu, qui s'ouvre comme une corolle, la plupart portent leurs jambières, leurs tuniques, leurs tenues de travail. Elles sont seules, rarement en groupe.

La danse est un art difficile, de discipline, d'exigence, de répétition, on le ressent très fort.

Le trait de Janssem fragile, droit, parfois doublé symbolise à merveille la danseuse, frêle mais solide.

Dans cet hommage à la danse et aux ballerines, Janssem met en valeur une parcelle, par quelques touches de pastel turquoise, orange, violet, bleu - ce bleu propre à Janssem - et fait ainsi vibrer le dessin, atti-

rant le regard sur le turban, le nœud dans les cheveux.

Le visiteur sort de la galerie Matignon, heureux, emportant un peu de cette beauté.

Merci Janssem de nous conduire derrière le miroir.

Au Café Djam, des aquarelles sensibles d'**Ossana Manoukian** qui, séduite par l'endroit, a fixé l'atmosphère du café par les objets, les poteries, les personnes. Une ambiance orientale, parfois renforcée par un concert, par des projections des dessins d'Ossana, qui emportent dans les pays du soleil.

Pour Ossana, peindre, dessiner, c'est dire « com-



ment les objets, les couleurs, l'ambiance peuvent avoir une influence sur notre comportement, notre bien-être ou notre mal-être ».

BD, BD, BD...

Premier festival de bande dessinée à Erévan - 3, 4 et 5 octobre 2008

La bande dessinée ou *badgerabadoum* n'est pas encore implantée en Arménie, un paradoxe, alors que l'Arménie compte de nombreux illustrateurs, dessinateurs de presse et d'animation. Le but de l'Association pour la Promotion de la Bande Dessinée en Arménie (APBDA)* est de conduire des rencontres entre professionnels français et arméniens et inciter à la création de bandes dessinées locales. L'association formée autour de personnalités des deux pays organise ce **premier festival de la bande dessinée et de l'image**.

Sept auteurs venus de France, trois jours de rencontres.

Seront présents : Charles Berberian (*Henriette, Monsieur Jean, Bienvenue à Boboland...*), Farid Boudjellal (*Mémé d'Arménie, Les Slimani...*), Florence Cestac (*Le démon de midi, Les Déblok...*), Jean-Claude Denis (*Luc Leroi, Quelques mois à l'Amélie...*), Gerald Gorrige, professeur à l'Ecole européenne supérieure de l'image d'Angoulême, Philippe Karakasyan dit Kara (*Gabrielle, le Miroir des*



Farid Boudjellal, extrait de Mémé d'Arménie

A VALENCE

Au Centre du patrimoine arménien, De chair et de pierre expose le travail de surimpression de **Stéphane Diremszian** par trois séries de photographies. En extérieur, **Corps dans la ville**, nus féminins dans le paysage urbain où la chair rencontre la pierre,



à l'intérieur **Portraits anciens** photos nostalgiques et **Corps érodés** jusqu'à la putréfaction, à la ré-exhumation de tous ces jeunes hommes et femmes morts frappés en pleine jeunesse, travail sur le génocide de 1915.

La surimpression est une double technique qui, soit, expose plusieurs fois un ou plusieurs sujets sur une même vue soit superpose les négatifs dans l'agrandisseur. Elle permet de mélanger les éléments avec douceur et transparence, brouille les lois de la perception ordinaire, facilitée par l'avènement du numérique et des logiciels de traitement de l'image.

Ces photos créent une atmosphère saisissante, presque insupportable, lourde de mort, de deuil.

A.T. Mavian ◀

Alices...), Frank Margerin (*Lucien, Momo le coursier...*).

L'Association des caricaturistes et dessinateurs de presse arméniens et les artistes comme Tigran Mangassarian ou le trio 3dzuk qui tentent de faire exister la bande dessinée arménienne sont également invités.

Pendant ces trois jours le Festival permettra aux visiteurs de se familiariser avec la bande dessinée, il comprend **trois expositions** : « Les trésors du musée de la bande dessinée d'Angoulême », « les 35 affiches du Festival d'Angoulême », « Gerald Gorrige au Vietnam ».

Gerald Gorrige et Jean-Philippe Martin, directeur de l'action culturelle à la CIBDI au cours de conférences, développeront : qu'est-ce que la bande dessinée ?, comment l'enseigner ?, les points d'attache entre la bande dessinée et les nouvelles technologies.

Des films, des dessins animés produits à Angoulême seront projetés et commentés.

(extrait du communiqué de presse)

*Le bureau est composé de Jean Mardikian, Tigran Mangassarian, Laurent Mélikian, Jean Sirapian.



Silence par Tigran Mangassarian, premier album de BD arménien

EXPOSITION

Les Parisiennes de Kiraz

L'homme qui aime les femmes

Féminines, élancées, coquettes, les Parisiennes dessinées par Kiraz depuis près de 50 ans sont entrées dans l'imaginaire de nos contemporains à travers de nombreux supports. Nous les retrouvons réunies dans une première exposition-rétrospective de Kiraz au musée Carnavalet. L'exposition présente près de 230 oeuvres, documents, ouvrages et archives, dont une centaine de planches à la gouache, des peintures, des esquisses, des affiches et des documents liés à la publicité, d'autres liés à la mode et à la presse.

Né en Egypte de parents arméniens en 1923, Kiraz vient une première fois à Paris en 1946, puis s'y installe définitivement en 1948. Il poursuit à Paris son activité de dessinateur-illustrateur dans différents journaux, *La Bataille*, devenu ensuite *Le Rouge et le Noir* puis le *Samedi soir*. C'est dans ce journal qu'apparaît Line, son premier personnage féminin, suivi bientôt de beaucoup d'autres dans le *Carnet de Belles*. Lorsque Marcel Dassault remarque cette série, il offre à Kiraz une double page en noir et blanc dans son magazine *Jours de France*. Cette collaboration durera près de 28 ans, de 1959 à 1987. L'image des Parisiennes est reprise dans d'autres journaux et magazines, pour des publicités et dans le milieu de la haute couture. Elle devient incontournable dans la représentation de la femme moderne en France et à l'étranger, dans la seconde moitié du XX^e siècle et continue de s'imposer encore maintenant.

A quoi tient ce succès d'un demi-siècle? Ces silhouettes longilignes, tout en jambes, ces visages aux grands yeux et à l'air ingénu, qui n'ont pas pris une ride, sont devenus intemporels après avoir été d'avant-garde et on peut se demander qui, entre la Parisienne créée par Kiraz ou les femmes réelles dont il s'inspire,



« Mon pauvre mari ! A peine s'est-il habitué à ma silhouette que je change de silhouette »

veut ressembler à l'autre. Kiraz a su capter l'essence du charme des Parisiennes qui devait le fasciner ; il en a saisi les attitudes, l'élégance et la complicité des femmes entre elles, deux amies se parlant de tout ou de rien dans un café, à la plage ou dans la rue. Il a su rapporter leurs propos pleins d'impertinence, leurs réflexions et leurs préoccupations sur un mode léger et tendre, pimenté d'humour et de séduction. L'autre



« Vous avez tellement insisté que j'accepte de prendre un verre avec vous, mais avec un cachet d'aspirine »

richesse des dessins de Kiraz est sa manière de représenter le décor parisien, ses cafés, ses rues, ses intérieurs, les quais de la Seine, tous les lieux où l'amoureux de Paris s'est promené et a posé son regard amusé et qui ont, d'une certaine manière, façonné ses personnages. Le dessin et l'harmonie de couleurs subtiles à la gouache se complètent merveilleusement pour faire ressentir l'atmosphère parisienne au fil des saisons et dans chaque instant de vie retenu.

Fait rare pendant une exposition, le mélange de légèreté et de bonne humeur faisait sourire ou rire le public ; la fraîcheur des planches et de leurs commentaires les rend très actuelles et chacun peut y reconnaître aisément quelqu'un de son entourage, à défaut de s'y voir soi-même. Avec les Parisiennes de Kiraz, nous effectuons un parcours joyeux à travers la ville et nous portons un regard lucide sur celles et ceux qui l'habitent. Bonne visite !

Anahid Samikyan ◀

Exposition du 14 mai au 21 septembre. Musée Carnavalet, 29 rue de Sévigné 75003 Paris. Tél. : 01 44 59 58 76.

DONS À ACKHAR

M. Mme HOVSEPIAN Gérard (Paris 16 ^e)	42 €
M. Mme TOROSSIAN Kégham (92 Colombes)	42 €
M. Mme TAKVORIAN Henri (06 Nice)	42 €
M. Mme KAYADJANIAN Gaspard (06 Le Cannet)	32 €
M. Mme DAMLAMIAN (92 Clamart)	42 €
M. Mme BASMADJIAN (69 Marcilly d'Azergues)	42 €
M. Raymond YEZEGUELIAN (Paris 8 ^e)	32 €

MUSIQUE

Bon son ne saurait mentir

Félicitations et bravos

ASTRIG SIRANOSSIAN, violoncelliste, 19 ans a obtenu le **Certificat d'Etudes Supérieures de Violoncelle du Conservatoire National Supérieur de Musique de Lyon, mention TB unanimité et félicitations du Jury.**

Entrée à l'école de musique à l'âge de 3 ans elle obtenait dès 2004 un premier prix de violoncelle au Conservatoire National Régional de Lyon et était admise au Conservatoire National Supérieur. Dès 2005 elle a joué en soliste et en orchestre de chambre en Arménie, à Romans, à Paris, au Festival d'Auvers-sur-Oise et récemment à Lyon.



CHOUCHANE SIRANOSSIAN, violoniste, 23 ans, vient d'être nommée sur concours, **premier violon solo de l'Orchestre Philharmonique de Saint-Gall en Suisse**, en tête de l'orchestre, elle sera cependant sa plus jeune instrumentiste.

Elle a commencé l'étude du violon à l'âge de 4 ans, a été admise au Conservatoire National Supérieur de Musique de Lyon en 2000, de Zürich en 2002 où elle obtient le diplôme de soliste en 2006.

Elle a joué dans de nombreux festivals européens en orchestre de chambre et en soliste en 2006 et 2007.

Astrig et Chouchane sont les filles d'Alexandre Siranossian, musicien et chef d'orchestre.



Bulletin d'abonnement

Oui, je souhaite recevoir *Achkhar* chaque quinzaine

Nom Prénom

Adresse

Code postal Ville

TARIFS

France 6 mois (11 n°) : 35 € - 1 an (22 n°) : 68 € - Soutien : 110 €

Etranger 85 € pour 1 an par virement (100 € par chèque)

par chèque bancaire ou postal à l'ordre de SARL NAREK

par virement IBAN à FR52.20041000 0123 9745 3H02 038 — BIC PSSTFRPPPAR (depuis l'étranger)

Merci de libeller et adresser votre règlement à : Société Narek (Achkhar) - 6, cité du Wauxhall, 75010 Paris

Hasmik Papian, sublime Norma

L'Opéra-Théâtre d'Avignon et Raymond Duffaut, son directeur artistique peuvent s'enorgueillir d'avoir programmé en clôture d'une riche saison musicale, la belle production de *Norma* de Vincenzo Bellini donnée voici quelques années aux Chorégies d'Orange puis à Marseille et adaptée pour les représentations du 15 et du 17 juin à l'espace de la scène avignonnaise. Hasmik Papian chantait déjà le rôle-titre que Raymond Duffaut, en directeur avisé des Chorégies d'Orange, avait eu la judicieuse idée, en amoureux de la voix, de confier à la soprano arménienne, considérée aujourd'hui comme une des meilleures interprètes du chef-d'œuvre de Bellini où s'est distinguée avant elle l'inoubliable Callas.

Bellini, né à Catane, au pied de l'Etna, en 1801, meurt dans la banlieue parisienne en 1835. Une vie brève comme celle de Pergolèse ou de Schubert, mais rapidement habitée, par les succès d'abord à Naples puis à Milan et jusqu'à Paris où son opéra *Les Puritains* triomphera en 1835. L'art de Bellini repose essentiellement sur une composition qui s'organise autour d'un drame musical où peut se projeter la virtuosité de la voix. Pour mener à bien la réussite de ses opéras, Bellini s'est associé à un collaborateur de grand talent, Felice Romani qui a su donner aux textes des livrets d'opéra une fraîcheur poétique et une émotion authentique, libérée des conventions du genre. *La Somnambule* et *Norma* marquent le sommet de son art et du bel canto romantique qui accordent à la *prima donna* l'occasion de prouesses vocales qui enchantent l'amateur d'opéra.

L'histoire de *Norma* tire son sujet des écrits de Tacite et du poète Statius qui évoquent les exploits de Velléda, prêtresse légendaire de l'ancienne Gaule, source principale de l'épopée de Chateaubriand, *Les Martyrs* (1809) et de la tragédie en vers d'Alexandre Soumet *Norma ou l'Infanticide* (1831) modèles retenus par Romani pour le personnage principal de l'opéra. Norma transgresse ses vœux de chasteté par sa liaison avec le proconsul romain Pollione dont elle a deux enfants et trahit son peuple en invitant les Gaulois à pactiser avec l'envahisseur. Mais la druidesse parjure qui a enfanté hors des lois du mariage est à son tour trompée par son amant qui aime Adalgisa, jeune prêtresse avec laquelle il veut s'enfuir à Rome. Humiliée dans sa dignité et blessée dans son amour par l'infidèle Pollione, la douloureuse Norma est disposée à rendre sa liberté à Adalgisa, sa rivale, afin qu'elle épouse Pollione et élève ses propres enfants qu'elle a voulu tuer dans un moment d'égarement. Puis, en proie à une rage aveugle, elle jure de se venger en appelant les druides et les guerriers à l'extermination de l'occupant romain. Le sacrilège de Pollione dénoncé, elle se désigne comme une



prêtresse impie qui mérite le supplice et demande le pardon. Le bûcher sacrificiel réunira dans la mort les amants damnés.

Le chant tout en sensibilité et en émotion de Hasmik Papian sert admirablement le personnage troublant de Norma. La cantatrice s'identifie avec tendresse à ce rôle de femme dont elle incarne, avec toute son intelligence musicale et son jeu d'actrice, la fêlure intérieure, la force apparente qui dissimule une fragilité extrême. L'air célèbre « Casta diva » (chaste déesse) est une prière qui se charge d'un pouvoir d'incantation à laquelle la chair vocale confère une fascinante attraction. La confession de la prêtresse parjure à la fin de l'opéra est l'aveu d'une douloureuse vérité humaine. L'âme sublime de cette héroïne prête à un sacrifice grandiose emporte notre adhésion. La vision personnelle et la présence d'une interprète dont la personnalité empreinte de noblesse révèle une beauté tout intérieure du chant qui unifie la matière humaine en lui donnant un surcroît de signification. La voix diaprée de Hasmik Papian à l'apogée de sa plénitude expressive adopte

de longues courbes mélodiques, se livre à de merveilleuses envolées aériennes, d'une beauté aux couleurs lumineuses dans les aigus, qui semble sourdre des profondeurs dans les graves pour cheminer à travers des sonorités nocturnes, à la lisière de la clarté et des ténèbres.

Hasmik Papian est une Norma bouleversante, éperdue, qui restitue le mystère des passions humaines par la grâce de son timbre solaire pour nous dire toute la violence et la tendresse de l'amour.

En juillet, elle chantera l'exaltation amoureuse de Fedra, le rôle-titre de l'opéra de *Ildebrando Pizzetti* sur un livret de Gabriele d'Annunzio qui sera donné en première mondiale lors de la 24^e édition du Festival de Radio France et Montpellier. Cet opéra à découvrir est l'œuvre d'un musicien qui fut professeur de composition au Conservatoire de Parme puis s'installa

à Florence en 1908 avant de devenir directeur du Conservatoire de Milan en 1924. Figure de l'avant-garde italienne, ami de d'Annunzio avec lequel il travailla en écrivant une musique de scène pour *La Nave*, leur collaboration se réalisa pleinement dans *Fedra* qui eut pour ambition de fonder le nouvel opéra italien en marge de l'opéra allemand ou veriste.

Gageons que la soprano arménienne prêterait sa voix émerveillée et frémissante à l'héroïne venue de l'antique légende grecque. La passion encore et toujours à l'opéra.

Marguerite Haladjian ◀

Fedra, opéra de Ildebrando Pizzetti, Orchestre National de Montpellier Languedoc-Roussillon direction Enrique Mazzola, mercredi 16 juillet 2008, 20h Opéra Bertioz/Le Corum Montpellier.

Réservation : tél. 04 67 02 02 01

Au guichet : Allée des Républicains Espagnols/Le Corum
Par mail : billetterie@festivalradiofrancemontpellier.com

(Panorama de la littérature et de la musique arméniennes du XIX^e siècle dans le prochain numéro.)

ACHKHAR Bimensuel bilingue d'information et de la vie arménienne

Tél. 01 40 40 02 82 • Fax. 01 42 08 09 70 • achkhar@free.fr

Fondateur : Avedis Alixanian • Gérante-directrice de la publication : Roseline Djihanian • Rédacteur en chef : Gérard Dédéyan.

Collectif de rédaction : G. Dédéyan, R. Dzagoyan, M. Haladjian, A.T. Mavian, B. Maslak, L. Mirdjanian, A. Samikyan, T. Samikyan, S. Serik, O. Vanig, H. Vardanian.

Réalisation : Cicero, Paris 11^e • Impression : Ader, 16 rue de l'Espérance, Paris 13^e

SARL-NAREK 6, cité du Wauxhall 75010 Paris • R.C.S. Paris B 381 385 715 • ISSN 0004-4342 • Commission paritaire 0708 K 8821